

JURYRAPPORT **DE STEDENDRIEHOEK*** - **NAAR EEN ENERGIENEUTRALE** **STEDELIJKE REGIO**

Eo Wijers-prijsvraag
2014-2015

*Apeldoorn, Brummen, Deventer, Epe, Lochem, Voorst en Zutphen

De Eo Wijers- prijsvraag wordt financieel mogelijk gemaakt door bijdragen van:

- Ministerie van Infrastructuur en Milieu
- Ministerie van Economische Zaken
- Ministerie van Binnenlandse Zaken
en Koninkrijksrelaties
- Regio Stedendriehoek
- Provincie Groningen
- Provincie Drenthe
- Provincie Overijssel
- Provincie Gelderland
- Provincie Utrecht
- Provincie Noord-Holland
- Provincie Zuid-Holland
- Provincie Flevoland
- Provincie Noord-Brabant
- Provincie Limburg
- Stimuleringsfonds Creatieve Industrie

Volledige inzendingen bekijken

De digitale versie van dit
juryrapport is beschikbaar
op www.eowijers.nl.

In de digitale versie zijn links
opgenomen waarmee de lezer toegang
krijgt tot de volledige inzendingen van
de prijsvraagdeelnemers, dat zijn twee
panelen en een uitvoerige toelichting.
De samenvattingen die de inzenders
hebben gemaakt, zijn opgenomen in dit
juryrapport.

INHOUD

Voorwoord - Een nieuwe Wederopbouw	4
Voorwoord - Ambitieuus? Ja! Haalbaar? Ja! Een energieneutrale Stedendriehoek!	5
De prijsvraag: het traject van 2013 tot 2015	6
De opgave van de prijsvraag	9
Het juryoordeel	12
De juryuitspraak	15
Vier beste inzendingen	18
Stimuleringsprijs jonge vakgenoten	31
Acht eervolle vermeldingen	34
Overige inzendingen	43
Betrokkenen bij de organisatie van de prijsvraag	56
De Eo Wijers-stichting en de prijsvragen	57
Colofon	58
Wie was Eo Wijers?	59

EEN NIEUWE WEDEROPBOUW

Hans Leeftang
voorzitter Eo Wijers-stichting

Dertig jaar geleden, rond 1985, leefde hier en daar het idee dat Nederland ‘af’ zou zijn. We hoefden in de toekomst de ruimtelijke ontwikkeling alleen nog maar te beheersen. Stedenbouwers en planologen zouden niet meer nodig zijn. Dat idee prikkelde destijds de Rijksplanologische Dienst en het was mede aanleiding tot het oprichten van de Eo Wijers-stichting. De eerste prijsvraag van de stichting was een schot in de roos: zij bracht ons het Plan Ooievaar, met prachtige natuurontwikkeling langs de grote rivieren. En het inspireerde de makers van de Vierde Nota RO: *Nederland 2015, daar wordt nú aan gewerkt!*

Inmiddels zijn we aangeland in 2015 en kijken we in het Jaar van de Ruimte terug op een ingrijpende metamorfose van stad en land. En weer wordt hier en daar gedacht, dat Nederland ongeveer af zou zijn. En dat is ook nu een ernstige misvatting. We staan voor een veranderopgave die ik durf te vergelijken met de Wederopbouw na de Tweede Wereldoorlog. Maar de opgaven zijn heel anders: we moeten naar een totaal vernieuwd energiesysteem en naar een circulaire economie. Een verbouwing van onze samenleving die enerzijds afhankelijk is van de ruimtelijke

mogelijkheden en anderzijds enorme impact zal hebben op het ruimtegebruik. Dus bij uitstek een onderwerp voor de Eo Wijers-stichting, die het bevorderen van ruimtelijke kwaliteit op regionaal niveau als missie heeft.

We steunen opdrachtgevers met ambitie. Daarom hebben de jury en het bestuur van de stichting vorig jaar de Stedendriehoek gekozen als regio waar de tiende prijsvraag zou worden gehouden. De ambitie van deze regio om energieneutraal te zijn in 2030 is concreet en veelomvattend. De Cleantech Regio Stedendriehoek heeft verbindingen met bedrijven, burgers en overheden. En de regio toonde zich bij voorbaat bereid met de ideeën van de prijsvraag aan de slag te gaan.

De Stedendriehoek heeft zich als opdracht gesteld om aan de Nederlandse samenleving te laten zien wat op het gebied van energietransitie mogelijk is en hoe die kan worden aangepakt, – zij wil een levend, dynamisch regionaal laboratorium zijn.

Met de 24 inzendingen krijgt de regio in mijn ogen een pracht geschenk. De variatie is enorm. Iedere inzending levert een eigen bouwsteen voor de gewenste ontwikkeling. En achter de inzendingen staat een hele groep professionals, die zich wil inzetten voor het verwezenlijken van de regionale ambitie. De kunst voor de mensen van de Stedendriehoek is nu de bouwstenen samen te voegen en gebruik te maken van dit sociale kapitaal. De Eo Wijers-stichting helpt daar graag bij. Van de regio zal het lef en doorzettingsvermogen vragen. Lef om open te staan voor de voorstellen, die schuin of zelfs haaks staan op de huidige praktijk, op bestaand beleid en regelgeving. Doorzettingsvermogen om het meerjaren perspectief vast te houden en stap voor stap de acties op te pakken die passen in de uitgestippelde groene groei strategie.

De Stedendriehoek heeft de kans geschiedenis te schrijven. Deze 10^e Eo Wijers-prijsvraag heeft de potentie om een vergelijkbaar succes als de eerste prijsvraag te behalen. Vandaag, in 2015, zetten we hier in de Stedendriehoek naar mijn stellige overtuiging een flinke stap in de wederopbouw van Nederland.

AMBITIEUS? JA! HAALBAAR? JA! EEN ENERGIENEUTRALE STEDENDRIEHOEK!

*Sebastiaan van 't Erve
Burgemeester van Lochem
Portefeuillehouder duurzaamheid
Cleantech Regio Stedendriehoek*

Als Stedendriehoek willen we uiterlijk in 2030 energieneutraal zijn. Dat is een ambitieuze doelstelling en om dat te bereiken is vanuit verschillende geledingen inzet nodig. Binnen de Cleantech Regio Stedendriehoek werken Ondernemers, Overheid en Onderwijs & Onderzoek samen aan een duurzaam en gezond klimaat in de Stedendriehoek. Want alleen nauwe samenwerking en een gezamenlijke aanpak leiden tot de beste resultaten.

Logisch dus dat we als Stedendriehoek heel blij zijn dat de Eo Wijers-prijsvraag 2014 – 2015 zich afspeelt in onze regio. Want een energieneutrale regio kunnen we alleen bereiken met elkaar en met innovatieve ideeën. Door maximaal in te zetten op schone technologie, koerst Cleantech Regio Stedendriehoek op een duurzame economie en samenleving. Een schone toekomst, waarin energie-neutraliteit speerpunt is. De ingezonden ideeën van de Eo Wijers-prijsvraag willen we benutten om onze doelstelling te halen: energieneutraal in 2030.

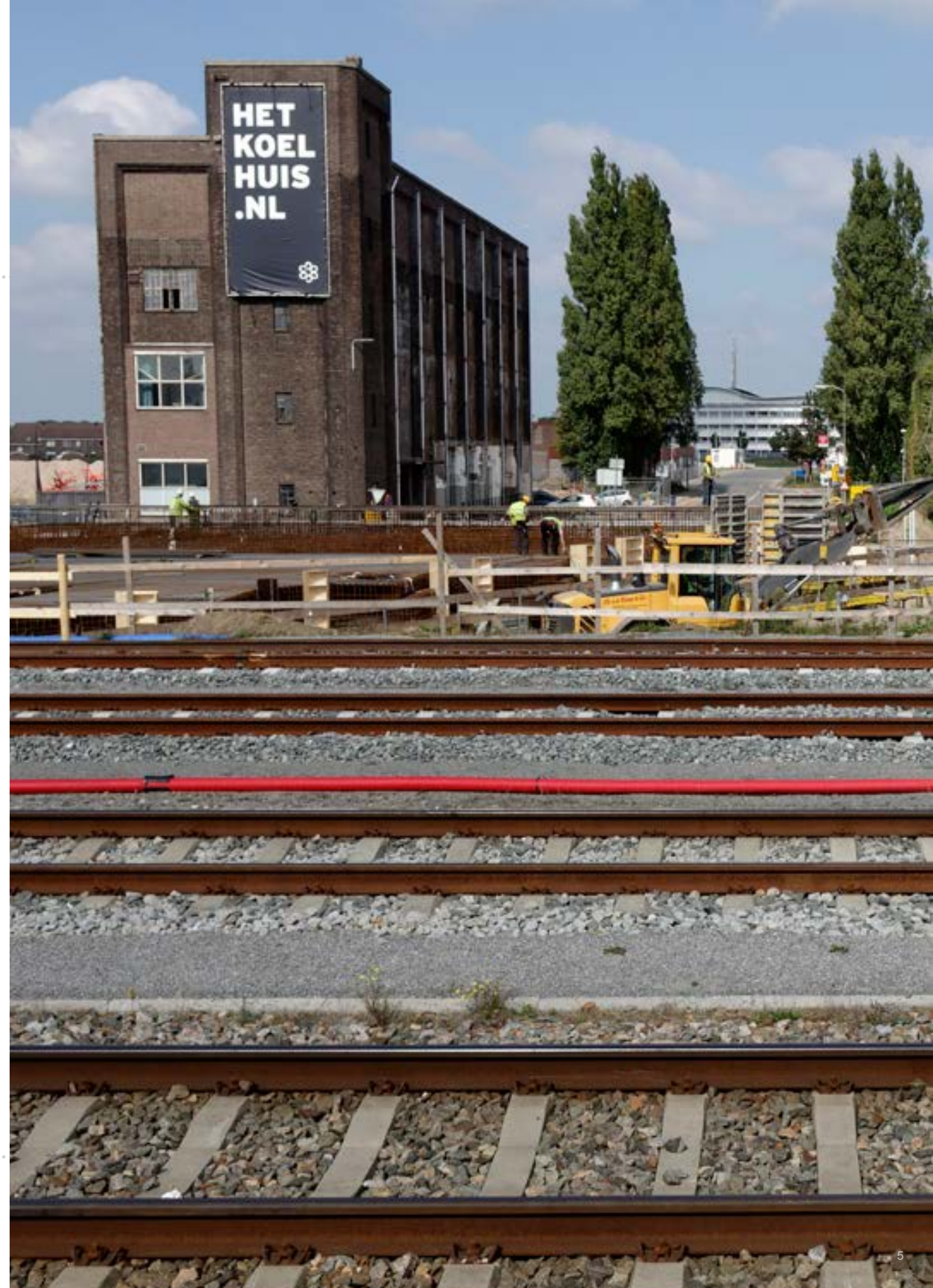
Er is nog veel werk aan de winkel om de hierbij horende energievoorziening ruimtelijk in te passen. Als we onze doelstellingen willen halen moeten we letterlijk en figuurlijk meer ruimte voor energie geven. En de antwoorden die

de inzenders van de prijsvraag hebben ingezonden zijn heel interessant voor ons. Want het zijn geen eenvoudige kwesties die we aan ze hebben voorgelegd. We vragen niet alleen om sterke ideeën, maar ze moeten ook financieel haalbaar zijn. We vragen om innovaties, maar wel met respect voor ons karakteristieke landschap. En hoe betrekken we inwoners en bedrijven? Die vraag is cruciaal bij het realiseren van de energietransitie.

Met de Eo Wijers-prijsvraag gaan we weer een stap verder naar een energieneutrale regio Stedendriehoek. Dat is goed en dat is spannend. Het vraagt ook van ons als overheid om anders te acteren, innovatief en creatief! Door cleantech te kiezen als speerpunt voor onze innovatie en economische ontwikkeling hebben we al kleur bekend. De maatschappelijke effecten die we hebben benoemd vormen de kern van onze ambitie:

- 4.000 nieuwe, aan cleantech gerelateerde, banen (+50%)
- 200.000 ton besparing op de CO2 uitstoot (-10%)
- 20.000 ton minder huishoudelijk restafval per jaar (-33%)

De prijswinnaars van de Eo Wijers-prijsvraag dragen daaraan bij! Alvast hartelijk dank daarvoor!

DE PRIJSVRAAG: HET TRAJECT VAN 2013 TOT 2015

Stedelijke regio's in transitie is als leidmotief gekozen voor de tiende Eo Wijers-prijsvraag. In stedelijke gebieden tekenen transities in de samenleving zich vaak het eerst af. Niet alleen in economisch opzicht, ook in termen van sociale uitwisseling zijn steden de plek waar het gebeurt. Daarom zijn energietransitie, economische concurrentiekracht en nieuwe vormen van governance als subthema's gekozen voor de prijsvraag.

De kandidatenfase (21 juni 2013 - 4 september 2014)

In juni 2013 begon de voorbereiding van de prijsvraag met de regio's die overwogen om prijsvraagregio te worden. Dat waren Utrecht, West-Brabant, Stedendriehoek, Noord-Holland/Amsterdam/Zaanstad en Zwolle. In die periode diepte elke regio de drie subthema's voor zichzelf uit om tot een aangescherpte prijsvraagopgave te komen. In werkconferenties namen door de Eo Wijers-stichting aangetrokken experts met de regio's telkens een subthema onder de loep.

Toen het ging over energietransitie, presenteerde de expert vijf principes voor dit proces: vermindering van de energievraag, inzet van biomassa in plaats van kolen, olie en aardgas, afvang en opslag van CO₂, elektriciteitsproductie

zonder CO₂ met elektrificatie en vermindering van procesemissies van overige broeikasgassen.

De economische concurrentiekracht van regio's bleek een thema te zijn dat in het beleid van elke stedelijke regio een centrale positie inneemt; ook daarin valt nog een flinke slag te slaan door dwarsverbanden te zoeken in bekende sectoren als ICT, zorg en maakindustrie en door nieuwe sectoren als cleantech in kaart te brengen. Bij het thema 'nieuwe vormen van governance' wees de expert op de noodzaak om allianties aan te gaan en de samenwerking aan te moedigen tussen organisaties vanuit een gedeelde inhoudelijke ambitie. Het resultaat van de werksessies met de experts was een scherper en rijker beeld van de vragen die bij de subthema's horen.

Op 4 september 2014 hebben vier regio's hun prijsvraagopgaven gepresenteerd en zich kandidaat gesteld als prijsvraagregio. De keuze van de jury volgde diezelfde middag, na een pittige dialoog tussen de juryleden. De regio Stedendriehoek werd genomineerd, een keuze die door het stichtingsbestuur is overgenomen. Doorslaggevend in de afweging was voor de jury de getoonde ambitie in de Stedendriehoek op regionaal niveau, de focus op de energietransitie en de betrokkenheid van een niet-overheidspartner vanaf de start van het

proces. Hier zou een trendbreuk kunnen worden geforceerd die als voorbeeld voor Nederland kan dienen en de ruimtelijke professionals het meest zou kunnen uitdagen om het vak te vernieuwen.

Uit het juryoordeel: "De regio Stedendriehoek heeft de lat voor zichzelf extreem hoog gelegd door de urgentie van energietransitie te adresseren met het doel 'energieneutraal in 2030'. Burgemeester Heidema (Deventer) gaf zelfs tijdens de presentatie nog aan dat 70% daarvan al heel ambitieus zou zijn. Wanneer deze ambitie werkelijk gestalte wordt gegeven gaat hier echt, heel concreet iets gebeuren dat een trendbreuk zal forceren. En als twee windturbines bij Deventer al voor enorme (publieke) opwindings zorgen, hoe zal dat straks dan gaan bij zoveel meer molens, hectares zonnepanelen, hectares biomassa, etc.?"

Door de intensieve samenwerking met netwerkbeheerder Alliander in het voorbereidingstraject had de regio de opgave al goed gekwantificeerd. De te volgen stappen waren reeds uiteengezet in de routekaart 'Nieuwe energie voor de regio'. De opgave was zo goed voorbereid, dat prijsvraag-

deelnemers meteen ontwerpend aan de slag konden en men in de ruimtelijke pijnzone kon komen, waarmee de energietransitie-opgave in het ruimtelijke domein op scherp komt te staan.

De economische concurrentiekracht is gerelateerd aan de energieambitie, doordat de energiestrategie het vestigingsklimaat in de regio aantrekkelijker kan maken. De vraag aan de prijsvraagdeelnemers is hoe dit verwezenlijkt zou kunnen worden. Ondanks het rurale imago van de Stedendriehoek is het evenwicht tussen stad en land juist op orde voor dit type opgave.

Tegelijkertijd vragen leefbaarheids- en groei- en krimpvraagstukken om stedelijke transitie, die weer gekoppeld kan worden aan de energiestrategie.

Het is onmogelijk om de opgave en de energieambitie op één locatie impact te laten hebben. Deze opgave moet wel regionaal uitgewerkt worden, waarbij de locaties (in stad en land) volgen uit de gekozen oplossingsrichting. De ruimtelijke analyse waar strategieën in deeltuitwerkingen kunnen landen, wordt daarom grotendeels aan de ontwerpers overgelaten."

DE PRIJSVRAAG: HET TRAJECT VAN 2013 TOT 2015

De prijsvraagperiode (12 november 2014 - 27 maart 2015)

Op 12 november 2014 heeft de Eo Wijers-stichting de wedstrijd geopend met de publicatie van de prijsvraagbrochure, die samen met de regio werd opgesteld. Via een inschrijfformulier konden teams zich tot dinsdag 20 januari 2015 inschrijven.

Transitiemarkten

Tussen publicatie van de prijsvraag-opgave en sluiting van de inschrijvings-termijn hebben twee ‘Transitiemarkten’ plaatsgevonden. Hier werden potentiële deelnemers ingewijd in de regio en de opgave en kregen ze de kans om vertegenwoordigers van de vijf O’s (Overheid, Onderwijs, Ondernemers, Onderzoek en Onderaf) uit de regio te ontmoeten. Ook konden zij contact leggen met andere deelnemers om eventueel een team te vormen. Zo vond op 12 december in het Cleantech Center in Zutphen de eerste Transitiemarkt plaats. In het eerste, plenaire deel vormden presentaties van Arno Groenendijk, secretaris van de Strategische Board Stedendriehoek, en Pieter van der Ploeg, adviseur beleid en strategie bij netwerkbeheerder Alliander, informatieve handreikingen. Tijdens het tweede deel van die middag presenteerden gemeenten en provincies, Waterschap Vallei en Veluwe, Saxion Hogeschool, Ontwikkelingsmaatschappij

Oost NV en ondernemers als Bouwbedrijf Jansen de Jong, ROM3D en Clean Tech Aviation zich aan de bezoekers. Lokale energiemaatschappijen toonden hun plannen en de stand van zaken van hun initiatieven.

Op 16 januari vond bij de Saxion Hogeschool in Deventer de tweede en laatste Transitiemarkt plaats. Sebastiaan van ‘t Erve, burgemeester van Lochem en vaandeldrager van de prijsvraag namens de regio Stedendriehoek, trapte af en onderstreepte de regionale doelstelling om in 2030 energieneutraal te zijn. “Deelnemers moeten niet bang zijn om heilige huisjes omver te duwen”, stelde hij. Na Van ‘t Erve kwam het bedrijfsleven aan het woord. Onder de noemer Cleantech werken diverse ondernemers in de regio aan de transitie. Drie ondernemers waren te gast: het bedrijf Clean Tech Aviation, dat biobrandstof ontwikkelt voor de luchtvaart, Lochem Energie, één van de lokale energiecoöperaties met een systeem van elektrische leenauto’s en het Cleantech Center te Zutphen, als nieuwe broedplaats voor start-ups in de regio. Martine Vonk, Lector Ethiek en Technologie bij Saxion Hogeschool, behandelde vervolgens de gevolgen van de trend van meer autonomie en zeggenschap ‘van onderaf’. Belangrijk om te beseffen is dat de overheid zich

moet richten op de eerste twee van de drie verschillende groepen bewoners – eigenzinnige koplopers, verbinders en mensen die meedoen – wil men haar ambities verwezenlijken. Tot slot wees Pieter van der Ploeg, die wederom Alliander vertegenwoordigde, onder meer op het nut van besparingsmaatregelen, zoals het benutten van restwarmte, isoleren van woningen enz. In het overzicht van energiegrootverbruikers, blijken papierbedrijven een zwaar stempel op het energieverbruik in de regio te drukken. Tijdens het tweede deel van deze bijeenkomst waren ook deze keer een aantal gemeenten, het waterschap en diverse ondernemers aanwezig, alsmede Rijkswaterstaat om bezoekers te woord te staan over infrastructurele plannen in de regio, zoals de verbreding van de A1 en het Twentekanaal.

Sluiting inzendtermijn

De inzendtermijn sloot op vrijdag 27 maart 2015. Er werden 24 inzendingen ingeleverd, alle bestaande uit twee panelen, een uitvoerige toelichting en een samenvatting. Alvorens deze als leesbundel onder de juryleden te verspreiden, zijn de inzendingen getoetst aan de technische eisen zoals de wedstrijdregels deze voorschreven. Geen enkele inzending hoefde op basis hiervan buiten de jurering te worden gehouden.

Meer informatie en inspiratie

Voor meer informatie en inspiratie over de prijsvraagopgave waren op www.eowijers.nl de volgende bronnen beschikbaar:

- de presentatie van de kandidaatstelling van de regio Stedendriehoek over de vraagstukken en opgave;
- de informatiebundel met een lijst van relevante bronnen;
- de Kandidatenbundel van deze prijsvraag met onder meer een verslag van de voorbereidende conferenties;
- de Prijsvraagbrochure met daarin de opgave, de beoordelingscriteria en het wedstrijdreglement van de prijsvraag;
- een video over de kandidatenfase, waarin onder meer de bestaande energieacties in de regio en de opgave door de ‘vaandeldrager’ van de prijsvraag, Sebastiaan van ‘t Erve, werden gepresenteerd.

DE PRIJSVRAAG: HET TRAJECT VAN 2013 TOT 2015

Jurering

De jurering vond plaats in de periode mei tot en met juni 2015. Bij de beoordeling waren voor de jury enkel de titels van de inzendingen bekend, zodat deze anoniem zijn behandeld. De jury heeft de wijze waarop de inzenders zijn omgegaan met de opgave en de randvoorwaarden geanalyseerd en de inzendingen op de afzonderlijke criteria beoordeeld.

De jury kreeg hiervoor beschikking over een quick scan van de inzendingen, gemaakt in opdracht van de Eo Wijers-stichting door een team onderzoekers van de Rijksuniversiteit Groningen. In de quick scan zijn elementen en kenmerken van de inzendingen zo naar voren gebracht dat ze onderling vergelijkbaar zijn. De Rijksuniversiteit Groningen werkt in 2015 in opdracht van de Eo Wijers-stichting ook aan een plananalyse met het oog op verspreiding van kennis in zowel de vakwereld als daarbuiten.

De eerste bijeenkomst van de jury vond op 12 mei plaats in de Broodfabriek te Zutphen, onderdeel van het Cleantech Center. Twee juryleden waren verhinderd en hebben hun bevindingen op een ander moment of andere wijze gedeeld. De juryleden hadden ruim van tevoren de inzendingen ontvangen in de vorm van een digitaal bestand

en desgewenst ook op papier. In de Broodfabriek stonden of hingen de 48 panelen klaar voor bestudering en beoordeling door de jury. Tijdens een eerste inventarisatieronde, waarbij ieder jurylid aangaf een inzending wel of niet te steunen, bleek dat elf inzendingen te weinig bijval kregen om in de prijzen te vallen. Vier inzendingen waren al meteen favoriet. Alle inzendingen zijn vervolgens plenair langsgelopen en besproken, waarbij kritische punten en kansrijke onderdelen uit de inzendingen naar voren werden gebracht. Tot slot werden ook de vier favorieten nog eens onder de loep genomen, waarna een discussie ontstond of er wel sprake kon zijn van een winnaar. Desalniettemin werd de eerste dag afgesloten met een gevoel van overeenstemming over het eerste onderscheid tussen wel- en niet-kanshebbende inzendingen.

Op 21 mei kwam een delegatie van de jury in Zutphen bijeen om de favoriete vier inzendingen verder te becommentariëren. Tevens kwamen zaken als de onderlinge rangschikking, de verdeling van het prijzengeld, de formulering van het advies aan de regio en de Jonge Vakgenotenprijs aan bod. Aansluitend is het juryrapport opgesteld.

Beoordelings-criteria

Bij de beoordeling van de inzendingen heeft de jury de volgende criteria gehanteerd, zoals die waren opgenomen in de prijsvraagopgave:

- **Energieneutraliteit:**
Biedt de inzending duurzame en kansrijke oplossingen voor het bereiken van netto energieneutraliteit?
- **Ruimtelijke kwaliteit:**
Draagt de inzending bij aan het behoud en de verbetering van de ruimtelijke kwaliteit van de regio, zowel stedelijk en landelijk als in onderlinge samenhang?
- **Economische concurrentiekracht:**
Draagt de inzending bij aan de verbetering van het economisch vestigingsklimaat in de regio?
- **Governance:**
Biedt de inzending zicht op een uitvoeringsproces met (aantoonbaar) kansrijke samenwerking tussen relevante partijen en kansrijke organisatievormen op alle schaalniveaus?
- **Financiële haalbaarheid:**
Biedt de inzending zicht op een kansrijk vervolg, dat wil zeggen een business case en opschaling?
- **Innovatie:**
Hoe innovatief en creatief is de inzending?
- **Vorm:**
Wordt voldaan aan de technische inzendingseisen?

DE OPGAVE VAN DE PRIJSVRAAG 2014-2015 DE STEDENDRIEHOEK - NAAR EEN ENERGIENEUTRALE STEDELIJKE REGIO

Doel van de prijsvraag

De Eo Wijers-stichting stelt zich ten doel de ruimtelijke kwaliteit van Nederland te verbeteren op bovenlokaal schaalniveau door het contact te stimuleren tussen opdrachtgevers – in de publieke en private sfeer –, ontwerpers, onderzoekers en ontwikkelaars/ investeerders. De stichting hanteert prijsvragen om met ontwerpend onderzoek of onderzoekend ontwerpen bovenlokale gebiedsontwikkeling te bevorderen en tot uitvoering te brengen.

Deze tiende Eo Wijers-prijsvraag gaat over de ambitie van de regio Stedendriehoek om in 2030 energieneutraal te zijn. De Stedendriehoek staat daarmee voor een ingrijpende kentering. De bedoeling is dat tegelijk met deze energietransitie de economische concurrentiekracht van de regio toeneemt. Maar hoe organiseer je zo'n transitie, met welke organisaties,

burgerinitiatieven, ondernemers en overheden ga je als regio samenwerken (governance)? Hoe kun je als gemeente of provincie ideeën en ambities verwezenlijken nu de mogelijkheden om dit planmatig en top-down te doen steeds beperkter worden? Hoe vind je de juiste partners in het maatschappelijk veld en hoe behoud je draagvlak, enthousiasme en welwillendheid bij de burgers? En hoe voorkom je dat de kenmerkende fraaie landschappen of historische binnensteden verloren gaan. Welke transformaties van steden en dorpen zijn mogelijk zonder hun ruimtelijke kwaliteit aan te tasten? Dit zijn maar enkele van de vele vragen die de regio op zich afgevuurd kreeg in de aanloopfase naar deze prijsvraag.

Het was aan de prijsvraagdeelnemers om die vragen te beantwoorden. De doelgroep van de prijsvraag waren multidisciplinaire

teams. Deze konden bestaan uit onderzoekers, ruimtelijk ontwerpers, economische, sociale en energie-experts evenals transitiedeskundigen, bedrijven, ontwikkelaars/ investeerders en burgers, al dan niet in groepsverband.

DE OPGAVE VAN DE PRIJSVRAAG 2014-2015

DE STEDENDRIEHOEK - NAAR EEN ENERGIENEUTRALE STEDELIJKE REGIO

Inhoud van de prijsvraag

De regio Stedendriehoek is een samenwerkingsverband van de zeven gemeenten Apeldoorn, Brummen, Deventer, Epe, Lochem, Voorst en Zutphen. De regio ligt deels in Gelderland en deels in Overijssel. De opgave was om voor de Stedendriehoek een (ruimtelijke) strategie te onderzoeken en te ontwerpen die leidt naar energieneutraliteit in 2030, inclusief een toekomstbestendig vestigingsklimaat met inachtneming van een daarbij passende governance-structuur. Energie-neutraliteit is daarom geen geïsoleerd vraagstuk maar heeft tal van verbindingen met ruimtelijke, economische en sociale aspecten in de samenleving. Wat verstaat de regio onder energieneutraliteit? In de routekaart 'Nieuwe energie voor de regio' staat het als volgt omschreven: 'De regio is dan netto zelfvoorzienend. Dit houdt in dat de productie van energie ten minste gelijk is aan of hoger is dan de regionale energievraag en dat de jaarlijkse import van energie de jaarlijkse export van energie niet overstijgt. De opgave waar de regio voor staat is om de energievraag die nu wordt voorzien met geïmporteerde veelal fossiele energie, in het geheel te vervangen door lokale (duurzame) energiebronnen.'

Energieneutraliteit brengt grote en ruimtelijk ingrijpende veranderingen met zich mee. De opgave is hieraan een positieve invulling te geven. Dit kan op sommige plekken een keuze voor het behoud en versterking van bestaande stedelijke en landschappelijke kwaliteiten betekenen, terwijl op andere plekken juist nieuwe kwaliteiten kunnen worden geïntroduceerd. Energietransitie wordt dus niet gezien als iets wat alleen ingepast kan worden in het bestaande stedelijke of landelijke landschap (defensieve ruimtelijke benadering), maar als een kans voor het vormen van deels of geheel nieuwe landschappen (offensieve strategie). Waarschijnlijk heeft elk gebied zijn eigen 'laadvermogen' wat betreft de opname van (ruimtelijke) effecten van energietransitie. In sommige gebieden zullen meer kansen zijn dan in andere voor ruimtelijk ingrijpende maatregelen. Bij het ontwikkelen van de (ruimtelijke) strategie moest ook de samenhang met het toekomstbestendige vestigingsklimaat (economische concurrentiekracht) worden benoemd.

De regio heeft zich in 2014 geafficheerd als Cleantech Regio. Volgens de regio duidt dit begrip op 'producten, processen en diensten die operationele prestaties verbeteren door vergroting van de productiviteit en efficiëntie terwijl kosten, energieverbruik, vervuiling of afval worden gerecycled, waarbij het gebruik van grondstoffen en duurzame energie op een duurzame wijze worden toegepast met het oog op een minimale impact op het milieu.' Het maatschappelijke draagvlak is een essentieel onderdeel van de opgave. 'De onderliggende getallen van het huidige energieverbruik in de regio geven een heldere indicatie van de opgave. Het idee energieneutraliteit spreekt weliswaar velen aan, maar het maatschappelijke veld moet zich wel in de concrete uitwerking en oplossingen kunnen vinden, – energieneutraliteit is zonder maatschappelijke steun niet denkbaar.' De context bestaat uit onder meer lokale energiemaatschappijen, uit natuur- en cultuurhistorische belangengroepen en verenigingen, uit (agrarische) ondernemers, vastgoedeigenaren en betrokken burgers.

De vele initiatieven zijn waardevol, maar zouden ook kunnen leiden tot een onoverzichtelijk conglomeraat dat vraagt om regie en een breed gedragen, gemeenschappelijke visie op een duurzame toekomst. De governance-opgave had dan ook betrekking op deze regie door overheid en maatschappelijk partners. Onorthodoxe oplossingen waren welkom. De regio heeft zich vooraf bereid verklaard te zijner tijd bestaande beleidskaders af te stemmen op door de prijswinnaars aangereikte innovatieve ideeën of strategieën. Daarnaast mocht worden verwacht dat ook het beleid van het rijk en andere nationale actoren de komende jaren in het kader van het Nationaal Energieakkoord substantieel zal bijdragen aan energietransitie in Nederland.

De prijsvraagopgave

De prijsvraagopgave ging over twee schaalniveaus:

- het regionale schaalniveau: de Stedendriehoek als geheel in relatie tot heel Nederland en zo mogelijk nog ruimer;
- het binnen-regionale schaalniveau: een of meerdere exemplarische deelgebieden binnen de Stedendriehoek, naar keuze, maar met een minimale afmeting van 1 km².

De opdracht hield voor beide schaalniveaus in:

1. Te komen tot uitvoerbare strategieën en concepten, inclusief inspirerende voorbeelden, om energieneutraliteit in 2030 te bereiken in combinatie met economische concurrentiekracht en effectieve governance.
2. Daarbij uitdrukkelijk aandacht te besteden aan ruimtelijke kwaliteit: geef – door middel van ontwerpend onderzoeken of onderzoekend ontwerpen – aan waar in deze regio de offensieve en waar de defensieve aanpak op zijn plaats is en waar welke nieuwe (ruimtelijke) kwaliteiten ontstaan (verbeelding).

3. Geef tevens, zowel kwantitatief als kwalitatief, de samenhang aan met een toekomstbestendig vestigingsklimaat.
4. Maak in grote lijnen de (financiële) haalbaarheid duidelijk. Het moet mogelijk zijn een winnend idee in de vervolgfase op te schalen en uit te werken tot een business case.
5. Geef aan hoe de governance (stuurbaarheid) van alle relevante partijen vorm en inhoud krijgt om gezamenlijk het gewenste resultaat te bereiken.
6. Geef aan hoe, ook buiten de direct betrokkenen, maatschappelijk draagvlak voor de transitie verkregen kan worden.

De leden van de jury

De jury was samengesteld uit personen met generieke expertise over onderwerpen van de prijsvraag en personen met tevens specifieke kennis van de regio Stedendriehoek.

De samenstelling van de eerste groep was:

- Co Verdaas (voorzitter), verkenner implementatie Omgevingswet, adviseur bij Wageningen UR en Over Morgen
- Rients Dijkstra, lid van het College van Rijksadviseurs, directeur Maxwan Architects and Urbanists
- Anton van Hoorn, expert energie en ruimte van het Planbureau voor de Leefomgeving.
- Miranda Reitsma, directeur Reitsma Urban Planning
- Hans Tijl, directeur Ruimtelijke Ontwikkeling, Ministerie van Infrastructuur en Milieu

De tweede groep bestond uit experts met tevens regionale kennis. Deze leden waren afkomstig van de vijf O's: onderzoek, onderwijs, ondernemers, overheid en 'onderaf' (maatschappelijke organisaties en burgerinitiatieven):

- Bert Boerman, gedeputeerde van Overijssel
- Bert Groenewoudt, onderzoeker historisch landschap Rijksdienst Cultureel Erfgoed
- Aart Roos, CEO van Koninklijke Auping
- Henk Siepel, bestuurslid Gelderse Milieufederatie, hoogleraar aan Wageningen UR en Radboud Universiteit
- Robin Wientjes, vierdejaars student milieukunde met bijzondere interesse in ruimtelijke vraagstukken, Saxion Hogeschool Deventer
- Jan de Wit, lector Duurzame Energievoorziening, Saxion Hogeschool

Dirk-Siert Schoonman, voorzitter LTO Gelderland en bestuurslid LTO Noord (akkerbouwer), heeft zich vanwege andere verplichtingen gedwongen gezien het lidmaatschap van de jury voortijdig te beëindigen.

HET JURYOORDEEL BESCHOUWING VAN DE OOGST

Op basis van de gesprekken tussen de juryleden tijdens de bijeenkomsten in mei 2015 zijn de nu volgende beschouwing en uitspraak over de inzendingen opgesteld.

Eenvoudige opgave, vele dilemma's

Burgemeester Heidema formuleerde de opgave als 'het toewerken naar een energieneutrale regio, die nog mooier wordt om in te wonen en te ondernemen'. Het siert de regio de opgave zo eenvoudig, helder en ambitieus te stellen. Inzenders hebben deze opgave ten aanzien van ruimtelijke kwaliteit, economische concurrentiekracht en governance heel uiteenlopend opgepakt. Uit de verschillen blijkt dat deze opgave in al haar eenvoud toch tot vele ingewikkelde dilemma's voor de regio leidt.

Zo wordt de inpassingsopgave van nieuwe vormen van energiewinning bijvoorbeeld op verschillende wijze gerelateerd aan ruimtelijke beleving. De één verwacht dat acceptatie na verloop van jaren vanzelf zal volgen, net als in het verleden met nieuwe toevoegingen in het landschap is gebeurd. Een ander benadert de opgave meer offensief, waarbij locaties waar duurzame energie beschikbaar is als zodanig aantrekkelijker in de markt worden geëtaaleerd, als een vestigingsfactor. Ook wordt de inpassing van duurzame energiewinning

bewust - in het kader van recreatie en toerisme - gekoppeld aan de beleving van het energieproductielandschap, als onderscheidend kenmerk van deze regio. Weer anderen motiveren de burgers actief door competitief gedrag te stimuleren, door middel van festivals en brede culturele manifestaties. Op IBA- of IABR¹⁾-achtige wijze kan langdurig de aandacht op het thema worden gericht en een traditie worden gevormd die een koppeling tussen deskundigen, bedrijven en inwoners kan vormen, evenals tussen idee en tastbaar resultaat. Deze aanpak is minder op het landschap gericht, maar zou op een of andere wijze wel de vraag van burgemeester Van 't Erve kunnen beantwoorden om 'onze economie beter te laten worden door samen met elkaar na te denken wat het in ruimtelijke zin betekent voor de economie én het landschap, zonder dat die uit elkaar worden getrokken'.

Het bijdragen aan de energiedoelstelling voor de regio is in alle inzendingen aan de orde gesteld en het hele spectrum aan energieverijnschijningsvormen heeft aandacht gekregen. Per inzending wordt echter vaak selectief gefocust op één of enkele veelal bestaande en beproefde vormen, waardoor de bijdrage aan energieneutraliteit te gering is of technisch, landschappelijk en qua draagvlak minder realistisch. Ook de plaatsing van windturbines legt dilemma's

bloot: er worden in de inzendingen grosso modo vier verschillende opties genoemd die in meer of mindere mate vernieuwend zijn. Windturbines worden verspreid of in een grid in het landschap voorgesteld, parallel aan infrastructuur, of gecombineerd met andere functies zoals een bedrijventerrein of bos. De turbines worden binnen deze opties echter vaak schijnbaar willekeurig geplaatst in het landschap, terwijl daar nu juist de opgave begint om ze technisch, ruimtelijk en organisatorisch goed in te passen. Ook bij ontwerpen voor andere energietechnieken blijft de ruimtelijke uitwerking vaak schematisch. Er zijn er onder de inzendingen ook die focussen op een technische of organisatorische oplossing, zonder dat een relatie wordt gelegd met de regio en de stedelijke en landschappelijke kwaliteiten. Slechts hier en daar wordt de koppeling gemaakt tussen landschapstypen en een bijpassende vorm van energieopwekking.

Een enkele inzending pakt ook de governance-vraag regiospecifiek op en koppelt deze aan daar gevestigde bedrijven en instituten, of aan gunstig gesitueerde bedrijventerreinen en specifieke vormen van lokale samenwerking. Veelal wordt een groeimodel voorgesteld, dat voor bottom up-initiatieven bruikbaar is.

Het thema economische concurrentiekracht blijft bij de meeste inzendingen verweesd achter. Slechts een enkeling gaat concreet in op het vestigingsklimaat in termen van groei of completering van bedrijfsclusters, transitie naar energiezuinige functies of groei van werkgelegenheid. Het vergt enig doorlezen, maar dan blijken toch meer inzendingen kleine en grotere groeipunten aan te reiken dan gedacht. Duurzame energie wordt naar de mening van de jury als vestigingsplek steeds belangrijker, zowel om bedrijfs-economische redenen als omdat bedrijven zich graag duurzaam afficheren. Daarmee kan het *branden* van een vestigingslocatie als 'duurzaam' de aantrekkelijkheid ervan vergroten.

Ook het criterium van de aantrekkelijkheid van de regio als leefomgeving voor haar inwoners behandelen de meeste inzenders hoogstens impliciet. Ze roemen vaak de bestaande kwaliteiten, maar een regiobrede analyse van mogelijke nieuwe kwaliteiten gekoppeld aan energietransitie, blijft toch achterwege.

Qua organisatiestructuren is een mooie afspiegeling van de ontwikkelingen in de samenleving zichtbaar. Dat betreft onder meer het wegvallen van automatische verdienmodellen en de zoektochten naar hoe je kleinschalig en van onderop kunt opschalen naar hoger niveau.

Neem als voorbeeld de stad: de kredietgedreven stedelijke ontwikkeling is uit beeld geraakt en in reactie daarop komen er tal van initiatieven van onderop. Maar de optelsom van al die kleine initiatieven is niet altijd het antwoord op de stedelijke opgave. Het ene plan is groots en meeslepend, van bovenaf aangestuurd, waarbij een grootschalige vernieuwing vrij zorgeloos wordt uitgerold, bijvoorbeeld een warmtenet voor de gehele regio. Aan de andere kant zie je inzendingen uitgaan van kleine, organische initiatieven van onderop, waarbij wordt vertrouwd op een zwaan-kleef-aan-groeimodel. Ook worden intermediairs geïntroduceerd die (al dan niet tegen betaling) allerlei partijen koppelen, maar die categorie biedt niet altijd het gewenste houvast.

De traditionele benadering, enkel van bovenaf, staat te boek als duur en ingewikkeld, en wordt waarschijnlijk politiek onwenselijk geacht. Wordt de rol ervan, gezien de beperkte uitwerking in business cases, vaak ook niet onderschat? Van onderop is interessant, maar biedt het voldoende kwantiteit om een werkelijke bijdrage aan de transitie te leveren: blijft het bij een incidentele gebruiker of leidt het ertoe dat een grotere massa in beweging wordt gezet? Benutting van beide invalshoeken is nodig en sommige inzendingen doen dat ook, zoals Schakelen.

1) Internationale Bauausstellung; Internationale Architectuur Biënnale Rotterdam

HET JURYOORDEEL BESCHOUWING VAN DE OOGST

Onvolledige ontwerpen

Het is opmerkelijk dat zo weinig inzenders een inschatting geven van het effect van hun voorstellen op het doelbereik – energieneutraal in 2030. Getalsmatig lag het goede materiaal op tafel bij uitschrijving van de prijsvraag. De verwachting was dat met de initiatieven die reeds zijn genomen in de regio, de beschikbare cijfers en de routekaart en de organisatie van bijvoorbeeld de Strategische Board en de Energietafel, een hogere plank voor het schoonspringen aanwezig was. Veel inzenders lijken deze echter te hebben gemist en ze hebben een nieuw startblok gekozen.

Naar het idee van de jury hadden de cijfers van Pieter van der Ploeg (Alliander) over de grootste verbruikers en de belangrijkste alternatieve energiebronnen, beter in de ontwerpen tot hun recht kunnen komen. Besparing in de bestaande bebouwing bijvoorbeeld is erg belangrijk en vormt een aanzienlijk deel van de oplossing - de jury zag dat weinig terug bij de inzendingen. Dat geldt ook voor op zich aardige voorstellen voor elektrisch rijden, openbaar vervoer en fietsgebruik.

Al met al zijn het zinvolle bouwstenen, maar opgeteld halen ze bij lange na het gestelde doel van regionale energieneutraliteit niet. Daarvoor is de combinatie nodig van veelomvattende besparing in alle sectoren en omvangrijke productie van hernieuwbare elektriciteit en warmte. Opvallend is echter dat geen van de inzendingen het doel ter discussie heeft gesteld.

Niet alleen de doorrekening om te komen tot 'energie-neutraal in 2030' ontbreekt vaak, ook een doorgronde analyse van het landschap, de ruimtelijke vraagstukken of de kansen in deze regio wordt node gemist.

In het algemeen constateerde de jury dat de inzendingen vooral een worsteling laten zien met de dilemma's die zich aftekenen in het proces van energietransitie. De verwachting bij het uitschrijven van de prijsvraag dat in deze regio door ontwerpend onderzoek een integratie van techniek, stad en landschap, economie en sturingsstrategie zou kunnen worden gemaakt, was misschien te hoog gegrepen?

HET JURYOORDEEL

BESCHOUWING VAN DE OOGST

Aansprekende ideeën

Ondanks deze kritische noten is de opbrengst voor de regio toch veelzijdig en inspirerend. Alle inzendingen samen vormen een rijk geschakeerd boeket, van visionaire vergezichten tot voorstellen voor concrete uitvoeringsprojecten.

Op het gebied van sturing en organisatie worden de gedachten geprikkeld doordat inzenders voorstellen om een langlopende culturele traditie of projectorganisatie te initiëren. Dat zou vrij letterlijk kunnen in de vorm van een jaarlijks terugkerend festival, waar burgers en ondernemers verbinding vinden in een bewust gecreëerde nieuwe traditie, aldus ‘Love Electric Festival’. Ook het letterlijk tentoonstellen van (innovatieve) vormen van energieopwekking en -besparing (Verdraaid!NUL) is een optie, zoals ook de inzending ‘Oranje Energie’ laat zien hoe je energietransitie bij burgers kunt laten leven door een competitie te organiseren. Daarbij wordt het burgerinitiatief gestimuleerd door te zinspelen op een onderscheidende regionale identiteit en het verder vormen daarvan.

Een eeuwenoude identiteit, zoals die van Hanzesteden, biedt mogelijkheden voor een internationale connectie waarbij ‘Hanzestad Zutphen stroomt vol energie’ historische binnensteden als

bron voor recreatie en vestigingsklimaat benut en betreft bij oplossingen voor energietransitie. Andere inzenders opperen mogelijk bruikbare instrumenten als een platform (Doorstromen – de Stedendriehoek stroomt door), een revolverend fonds (Schakelen) en een puntensysteem (Energie in proces) voor coördinatie en aanjagen van energietransitie in de regio en het verbinden van verschillende initiatieven.

De financiële prikkels voor particulier initiatief die S3H-BTK voorstelt en waarmee deze inzending een kaderstellende overheid introduceert, zouden daadwerkelijk een bijdrage kunnen leveren. Dit sluit aan bij het recente IMF-rapport²⁾ dat adviseert om de ware kosten van fossiele brandstof via alternatieve beprijzing (belastingen) op gebruikers te verhalen.

Andere inzenders komen met verschillende bruikbare oplossingen vanuit specifieke sectoren, zoals het beter benutten van het spoornetwerk als ruimtelijke connectie en gunstig gelegen, beschikbare ruimte (Parels aan het Spoor) of als stimulering van het openbaar vervoer met fietscoupé (Navitas Loci). De ‘Verbindende Kracht’ pakt een ander netwerk op, namelijk de bundeling van het energienetwerk met het wegennet

door de aanleg van ‘energiestraten’ – mogelijk biedt dat inspiratie in het kader van de benodigde vernieuwing van het stroomnetwerk.

Voor een meer specifieke transportsector biedt ‘Clean Energy in Aviation’ een bruikbare oplossing in de vorm van biobrandstof, met een koppeling naar de landbouw. ‘Proef LAP’ en ‘Plan Ortolaan’ leggen een relatie met de agrarische transitie, waarin eveneens veel op stapel staat. De voorgestelde synergie tussen agrarische en energietransitie – of de versterking daarvan – zou een vruchtbare ontwikkeling kunnen zijn.

Ten aanzien van de uiteenlopende mogelijkheden die een slimme benutting van water (in allerlei vormen) kan brengen, biedt ‘De Blauwe Kracht’ inspiratie en echt bruikbare ideeën. Ook worden de mogelijkheden van waterstof voor energieopslag genoemd (Nature Compatible Governance) en komt zonne-energie in verschillende vormen aan bod (Zonoogst). En, *last but not least*, wordt voorzien in de hoognodige verbetering (isolatie) van de bestaande bebouwing (‘Heritage HighTech’ en ‘Een nieuwe kijk op energie’).

Introductie van een nieuw type knooppunten kan wellicht leiden tot

nieuwe condensatiepunten in het landschap: plekken waar bedrijven zich graag aan verbinden omdat daar duurzame energie kan worden afgetapt en synergie met andere bedrijven ontstaat. ‘LIII De Groene Fabriek’ oppert deze slimme clustering van grondstofverwerking, restwarmte, cleantech-productie, afvalverwerking en energie-uitwisseling en -opwekking. In ‘Hub Vooruit’ zijn er de hubs die als knooppunten in een netwerk geënt zijn op het landschap en die nieuwe betekenissen zullen geven aan de verbinding tussen energie, wonen, werken en transport. Vergelijkbaar zijn de voorstellen van ‘Mitochondria’, waarbij autarkische cellen als nieuwe landschappelijke eenheden en energieverwerkers worden geïntroduceerd en ‘Van Stedendriehoek naar circulair systeem’ waar op energietransitie gebaseerde nieuwe woonmilieus worden gecreëerd.

Slimme ruimtelijke koppelingen, tot slot, zijn te vinden in ‘Kracht Toer’, dat overtollige bedrijventerreinen inzet en ‘Navitas Loci’, dat houtproductie en ecologie in combinatie met windenergie ziet. Een duidelijke boodschap van deze inzenders is dat het bewust beleefbaar maken van de energiewinning in het landschap kan helpen in de acceptatie en waardering ervan (Schakelen).

2) IMF working paper: ‘How Large Are Global Energy Subsidies?’, mei 2015.

DE JURY- UITSPRAAK

Geen winnaar

Hoewel de tiende Eo Wijers-prijsvraag een schat aan ideeën heeft opgeleverd, heeft de jury geen prijswinnaar aangewezen. Niet één inzending bevat al die elementen, die nodig zijn om de ambitie van de Stedendriehoek – energieneutraal en groene groei in 2030 – te bereiken. De jury oordeelt dat onder de inzenders niet die klassieke winnaar aanwezig is die voldoende de diepte in gaat op alle criteria en zo een integraal perspectief biedt. Via het geleidelijk trechteren van de inzendingen, op basis van het voldoen aan alle criteria, was het niet mogelijk om tot één winnaar te komen. Daarvoor waren er te veel blinde vlekken in het brede scala aan plannen. Misschien was ook niet anders te verwachten, gezien de complexiteit van de opgave en het feit dat deze nog relatief nieuw is. Het geheel aan inzendingen legt daarmee haarfijn de dilemma's bloot die komen kijken bij de opgave om een hele regio energieneutraal te maken.

De regio Stedendriehoek krijgt met alle inzendingen samen wel een rijk geschaakt boeket aangereikt, van visionaire vergezichten tot voorstellen voor concrete uitvoeringsprojecten. De ideerijkheid van de inzendingen levert een mooie aanzet voor het realiseren van de doelen die de regio zich heeft gesteld: als een deel hiervan gerealiseerd wordt, maakt deze regio al een flinke stap voorwaarts in de richting van energieneutraliteit.

Vier beste inzendingen

Er zijn wel vier inzendingen naar voren gekomen, die belangrijke stukjes van de puzzel bevatten. Vier inzendingen staken met kop en schouders boven de andere uit: 'LIII De Groene Fabriek', 'Hub Vooruit', 'Schakelen' en 'S3H-BTK'. Daarvan bieden LIII De Groene Fabriek en Schakelen meer op korte termijn bereikbare, projectgerichte oplossingen, en liggen Hub Vooruit en S3H-BTK meer op een conceptueel of systeemniveau. Met deze typering zijn de vier inzendingen door de jury gewogen en kwam per type één inzending als beter uitgewerkt bovendrijven. Daarmee zijn er twee complementaire duo's onderscheiden met elk een concrete, projectgerichte inzending én een systeemgerichte inzending.

Zo is Hub Vooruit groots en ambitieus, bijna futuristisch à la de gebroeders Das. Schakelen is concreter, sluit aan op het hier-en- nu. Beide plannen bieden aantrekkelijke en noodzakelijke stappen om de regio Stedendriehoek verder te brengen. De jury zet de inzendingen Hub Vooruit en Schakelen daarom op een gedeelde tweede plaats.

Naar het oordeel van de jury staan LIII De Groene Fabriek en S3H-BTK op een gedeelde plaats bovenaan. LIII De Groene Fabriek raakt de thematiek goed, biedt ruimtelijk een interessant en regiospecifiek perspectief en geeft vorm aan een concrete, opschaaibare en innovatieve benadering. S3H-BTK is van een geheel andere orde en onderscheidend door een waardevolle, systeemprakkende strategie op gebied van governance en vestigingsklimaat. Beiden werpen daarmee hun licht op kansrijke ideeën, waarbij de schaduwzijde – respectievelijk de (praktische) uitvoerbaarheid en de ruimtelijke implicaties – nog wel nieuwsgierigheid uitlokt hoe dit uitpakt.

DE JURYUITSPRAAK

Stimuleringsprijs jonge vakgenoten

Onder de 24 inzendingen bevonden zich twee teams met uitsluitend jonge vakgenoten. Dit zijn deelnemers jonger dan dertig jaar, die hetzij nog studeren, hetzij minder dan drie jaar geleden zijn afgestudeerd. Daarnaast waren er meerdere teams waarin jonge vakgenoten deelnamen. De jury is verheugd dat jonge vakgenoten zich hebben willen en durven vastbijten in de complexe opgave. De inzendingen ‘Doorstromen, de Stedendriehoek stroomt door’ en ‘Navitas Loci’ waren de teams die voldeden aan de criteria en in aanmerking kwamen voor een stimuleringsprijs. Daarvan vond de jury dat Navitas Loci de hoogste ogen gooide en het verdient om in het zonnetje te worden gezet. De inzending inspireert om met andere ogen naar de opgave en deze regio te kijken. Het plan is goed regiospecifiek uitgewerkt, maar de financiële en bestuursmatige kanten behoeven nog verdere uitwerking.

Bij de inzenders staat (jvg) achter de naam als deze in de naambrief als jonge vakgenoot vermeld staat.

Acht eervolle vermeldingen

De jury verleent eervolle vermeldingen aan acht inzendingen die specifieke inspiratie, een bruikbare invalshoek of een concreet idee bevatten voor het realiseren van de ambities van de Stedendriehoek. Het gaat om:

- De Blauwe Kracht
- De Verbindende Kracht
- Heritage High Tech 2030
- Kracht....Toer
- Love Electric Festival
- Mitochondria
- Parels aan het spoor
- Plan Ortolaan

Advies en besluit: vervolgatelier en prijzengeld

De jury heeft het bestuur van de Eo Wijers-stichting en de regio Stedendriehoek geadviseerd om de vier beste inzendingen in een vervolgatelier verder uit te werken. Daarbij adviseert zij ook te kijken naar de bruikbaarheid van elementen uit de acht inzendingen met een eervolle vermelding en uit de inzending van de jonge vakgenoten die de stimuleringsprijs heeft gekregen. De jury heeft de stichting en de regio aangeboden zo’n vervolgatelier met raad en daad te ondersteunen.

Als opdracht voor het atelier denkt de jury aan een nadere uitwerking van een regionale strategie gericht op een energieneutrale Stedendriehoek in 2030 met groene groei. Daarbij verdienen de volgende vijf elementen aandacht: **(a)** een regionale organisatie, die in staat is relevante lokale initiatieven te identificeren en te verbinden, **(b)** een smart energy grid op regionaal niveau (Hub Vooruit), **(c)** het stimuleren van bedrijfsclusters van maakindustrie, grondstofleverantie, energieproductie en afvalverwerking (LIII De Groene Fabriek), **(d)** het vormgeven van een revoluerend ontwikkelingsfonds (Schakelen) in relatie met een regionaal belastingsysteem

gericht op het stimuleren van koolstofarme activiteiten (S3H-BTK). De vaandeldrager van de prijsvraag en het bestuur van de Eo Wijers-stichting hebben afgesproken dat dit atelier zo spoedig mogelijk na de prijsuitreiking plaatsvindt. Het streven is om het resultaat voor het eind van 2015 aan de regio te kunnen aanbieden.

Na overleg tussen de jury en het bestuur van de stichting is besloten een substantieel deel van het prijzengeld (€ 25.000 van de totaal beschikbare € 45.000) te besteden aan het organiseren van het vervolgatelier, inclusief de onkostenvergoeding die de bureaus ontvangen voor hun deelname aan het atelier.

Van de resterende € 20.000 wordt € 2.000 toegekend aan de beste inzending van jonge vakgenoten, Navitas Loci. De jury kent het overige prijzengeld toe aan de vier beste inzendingen. Hub Vooruit en Schakelen, de ex-aequonummers 3 en 4 krijgen elk € 4000 en LIII De Groene Fabriek en S3H-BTK, de ex-aequonummers 1 en 2 krijgen elk € 5000.

*Tijdens de prijsuitreiking
11 september 2015*

VIER BESTE INZENDINGEN

LIII DE GROENE FABRIEK

Juryoordeel

**BESTE
INZENDING
1^e/2^e PLAATS**

Als metafoor voor een conceptueel sterke oplossingsrichting is LIII De Groene Fabriek zowel inspirerend als nieuwsgierigmakend. Ook projectmatig is de inzending interessant. Er worden duidelijke, concrete processtappen aangegeven, onderbouwd met berekeningen en haarscherpe tekeningen. Het initiatief gaat uit van de bedrijven in de regio, die kans zien om grondstofverwerking, restwarmte, cleantechproductie, afvalverwerking en energie-uitwisseling en -opwekking

te clusteren. Het gebruikt de circulaire economie om tot energieneutraliteit te komen. Daarbij voorziet het zowel in ruimte voor verschillende initiatieven van onderop als in centrale aansturing. Door agrarische gewassen uit de regio erin te betrekken wordt een connectie gelegd tussen stad en land. Helaas is de ruimtelijke uitwerking ondergeschikt gemaakt aan het proces, zodat er sprake blijft van een diagram in plaats van een ruimtelijke verbeelding.

Interessant aan de inzending is dat er herkenbare groene condensatiepunten op kansrijke locaties in het landschap worden gecreëerd, zodat beschikbaarheid van duurzame energie een belangrijke vestigingsfactor kan worden. Daarbij is niet het fysieke landschap sturend voor de locatiekeuze, maar de plek waar productie en consumptie elkaar raken. Terecht benut deze inzending bestaande (en vaak leegstaande) bedrijventerreinen in de nabijheid van bevolkingsconcentraties.

De Kanaalzone van Lochem is hierbij als voorbeeld getekend, wat nieuwsgierig maakt naar een verdere uitwerking als business case. Helaas ontbreken nog de financiële onderbouwingen en de uitvoeringsstrategie, zodat wat erg gemakkelijk een warmtenet wordt voorgesteld. Op welke schaal kun je energieproducenten matchen met bestaande bedrijven die afnemen, om te zorgen dat het systeem nog efficiënt werkt?

Eén van de juryleden verwoordde het zo: 'Na al het geweld van de grote getallen en de heftige discussies over windmolens, zijn dit beelden die zo vanzelfsprekend zijn dat je haast de vraag stelt: waarom is dit er niet al? Kijk eens naar dat plaatje: windmolens niet als wand langs de weg, maar op plaatsen waar ze logisch aansluiten bij de agenda van bedrijventerreinen. Her en der verspreid, maar toch landschapsparend.'

Aansprekend idee: De slimme clustering van hernieuwbare energiewinning en energiegebruik door het bedrijfsleven op landschappelijk en ruimtelijk gezien kansrijke locaties.

LIII DE GROENE FABRIEK

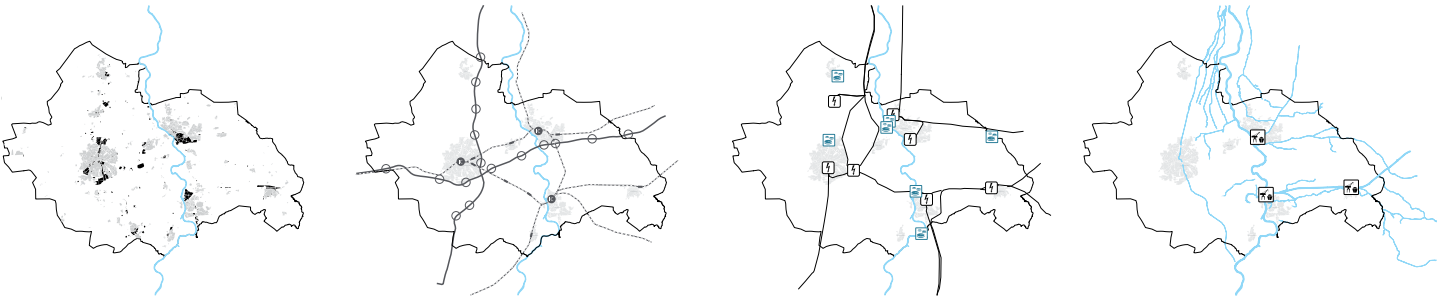
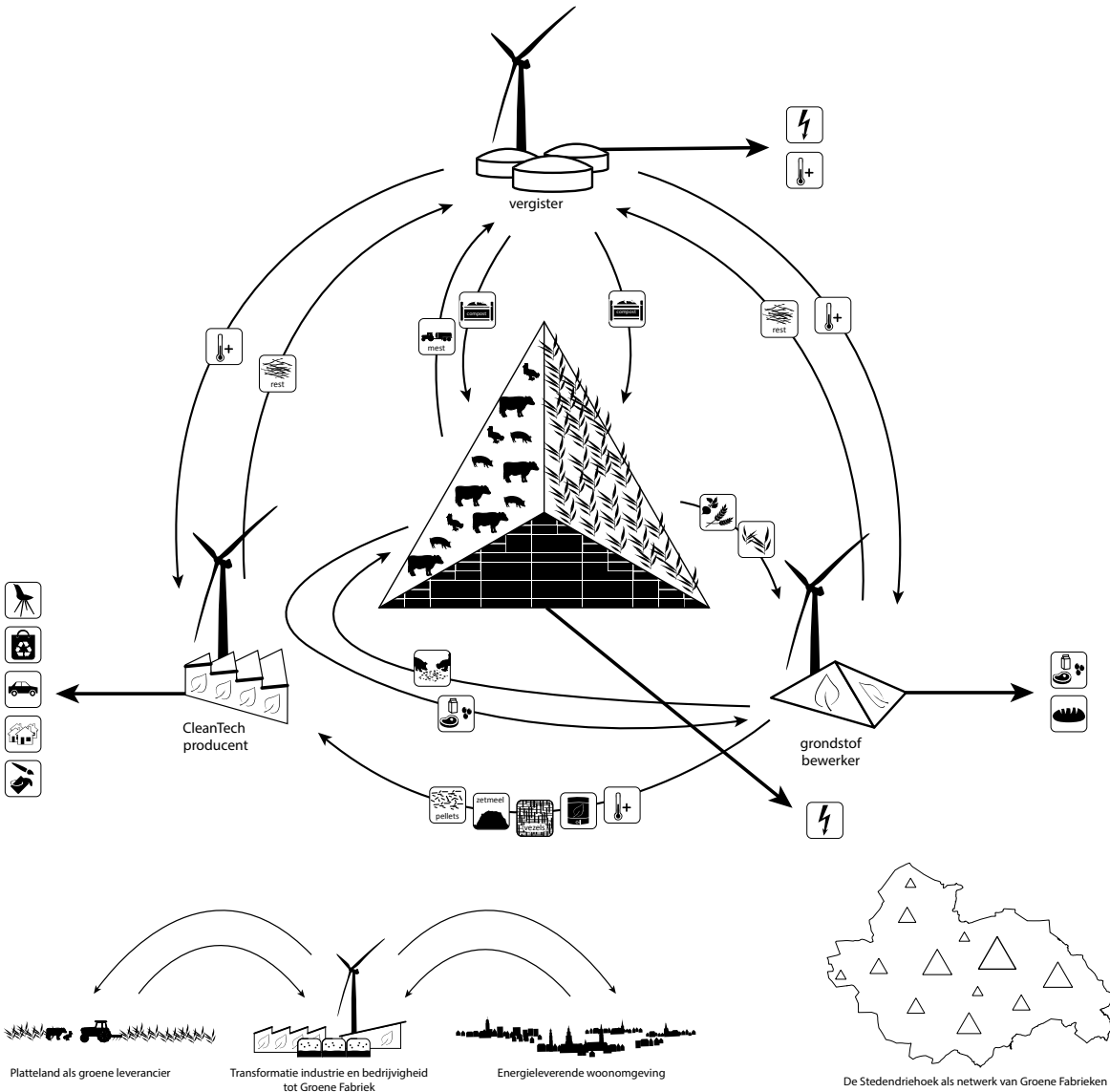
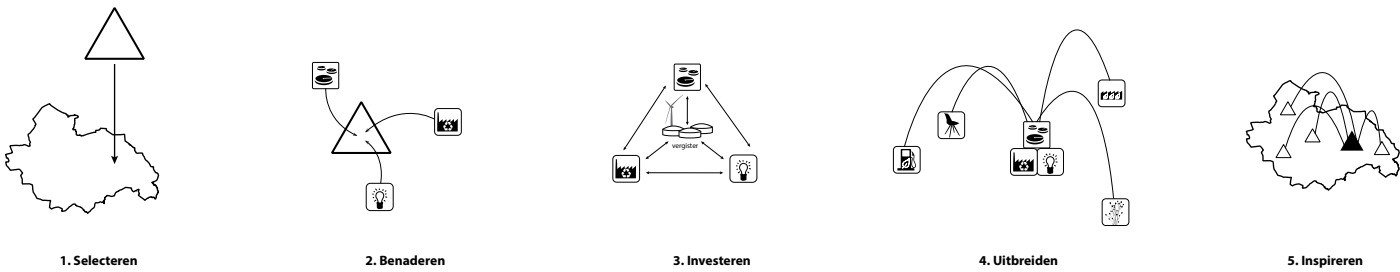
Samenvatting door de inzender

De Groene Fabriek is een metafoor voor een nieuwe manier van kijken naar de ambities van de Stedendriehoek op het terrein van cleantech en duurzame energie. Het gebruikt het principe van de circulaire economie om tot energieneutraliteit te komen.

Dat is een stevige opgave die vraagt om een krachtig symbool om dit te accentueren. Dit symbool is, met een knipoog, gevonden in een uit driehoeken opgebouwde piramide waarin de principes van circulaire economie samenkomen met duurzame energiebronnen en zo positieve kansen creëren voor de regio.

Drie producenten vormen de hoekpunten van de Groene Fabriek: de grondstofverwerker, de cleantechproducent en de vergistingsinstallatie. Zij zetten biogewassen om in groene eindproducten zoals bioplastics, biocomposieten en bio-oliën. Van mest, rioolslib en alle organische reststromen wordt biogas gemaakt. De restwarmte uit het proces wordt hergebruikt. De drie leveranciers, de dakvlakken, zijn de landbouw, veeteelt en zonnecellen. Deze leveren groene grondstoffen en energie. De reststromen uit de Groene Fabriek komen weer ten goede aan de landbouw en veeteelt. Hiermee is de kringloop gesloten.

De ontwikkeling van de Groene Fabriek is geen topdown-gestuurd proces, maar zet de partijen zélf in hun kracht. Vanuit een faciliterende/regisserende rol voor overheden, worden partijen uitgedaagd om tot samenwerking te komen. De Groene Fabriek is een van onderop gestuurd proces waarin partijen zelf op zoek gaan naar hun kansen. De benodigde investering is daarmee relatief bescheiden. Het vraagt vooral om een proces dat partijen uitdaagt en inspireert, en eventuele startinvesteringen helpt plegen.

INZENDERS:
IAA Stedenbouw en Landschap Pim Kupers (jvg), Diederik Giesen (jvg), Moniek Otten, Theo de Bruijn

jvg = jonge vakgenoot

BESTE
INZENDING
1^e/2^e PLAATS

Prijsuitreiking LIII De Groene Fabriek
11 september 2015

S3H-BTK

Juryoordeel

**BESTE
INZENDING
1^e/2^e PLAATS**

De inzending is conceptueel van een hoog niveau en dat geldt ook voor de zeer fraaie visualisatie. Als enige inzending is hier serieus gekeken naar financiële prikkels vanuit de overheid, die terecht als kaderstellend op lange termijn een belangrijke functie kunnen vervullen. Zo wordt een 'BTK', een

Belasting Toegevoegde Koolstof geïntroduceerd om CO₂ te belasten en te beprijzen. Er is wel twijfel of het Rijk zal toestaan om dergelijke fiscale systemen regionaal in te voegen, hoewel financiële prikkels zeker goed kunnen werken. Daarbij zou ook nog gedacht kunnen worden aan benutting

van de OZB of handhaving van het energiebesluit.

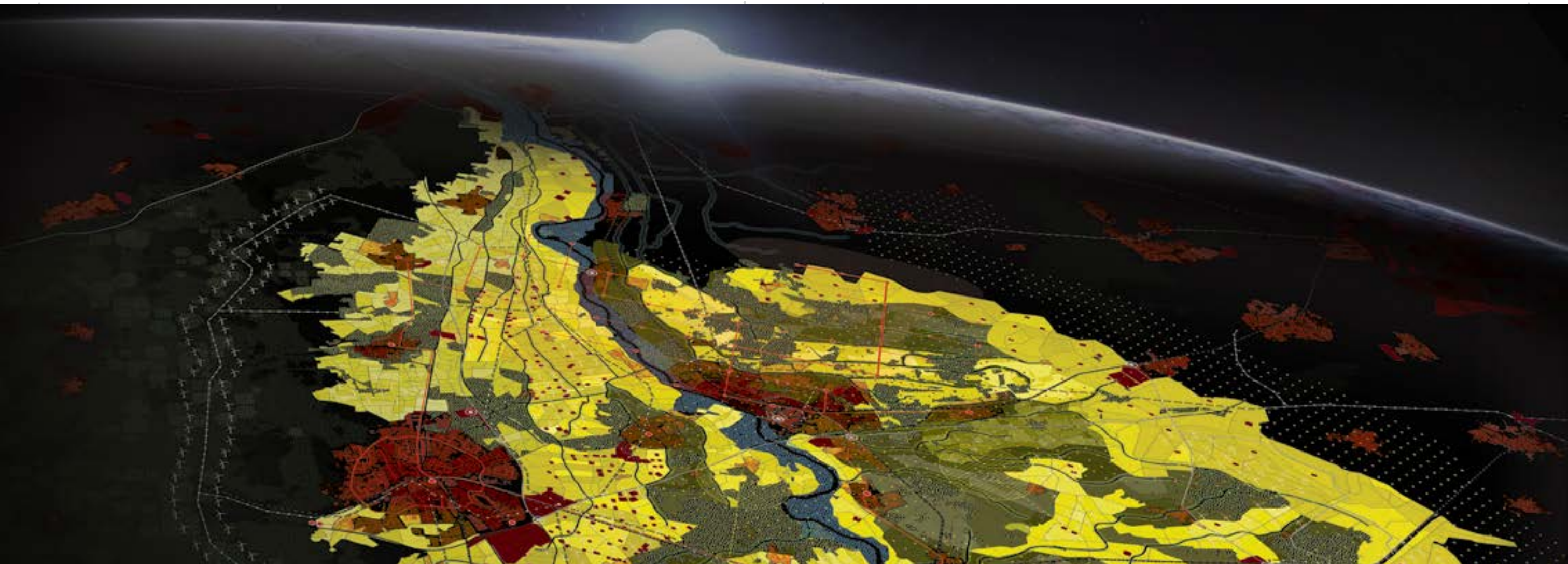
Financiële prikkels heb je nodig om mensen een zetje te geven en ontwikkelingen betaalbaar te maken, – een notie die hier terecht wordt geagendeerd. Daarnaast is

deze inzending aansprekend als een werkelijke transitie: een omslag van keten naar kringloop, van enkelvoudig naar meervoudig, van bezit en kopen naar hergebruik en lenen. De koppeling naar de ruimtelijke aspecten schuilt in een steeds verdergaande verbetering

van het vestigingsklimaat, die leiden tot nieuwe vormen van buurtschappen en landgoederen. Daarmee is de ruimtelijke kant wat mager uitgewerkt, evenals het totale financiële plaatje, die beide nog een uitwerkingsslag zouden mogen krijgen. Wel is er vertrouwen dat

dit idee echt een verschil kan maken en energieneutraliteit kán gaan opleveren.

Aansprekend idee: Het instellen van financiële prikkels in relatie tot (kaderstellende) governance en particulier initiatief.

S3H-BTK

Samenvatting door de inzender

NAAR EEN CIRCULAIRE EXPLOITATIE VAN HET REGIONAAL KAPITAAL

Energie-neutraliteit in 2030! Een hoog ambitieniveau waarvoor nog erg veel moet gebeuren. De belangrijkste vraag is h   dat moet. Er wordt in Nederland vooral over gepraat, we hebben mooie intenties, maar we doen weinig op dit front.

In 2014 eindigden we op de een na laatste plaats tussen Bulgarije en Estland in de EU Climate Change Performance. S3H-BTK levert het instrumentarium en de routekaart die nodig zijn voor zo'n ongehoorde marathon op sprintsnelheid. Wij gaan er van uit dat dit alleen lukt door een solide economische rugwind te organiseren.

Wij trekken de onzichtbare hand van de economie een groene handschoen aan en introduceren: de BTK. Het is een belastingregime dat tot in de haarvaten van onze samenleving doorwerkt en daar van onderop optimalisaties en innovaties ontlokt. Het produceert ook maatschappelijke verschuivingen: van ketens naar kringlopen, van enkelvoudige naar meervoudige waardencreatie, van bezit en kopen naar hergebruik en lenen, van bereikbaarheid naar nabijheid.

In S3H-BTK tonen we hoe dit brede transitie-proces nieuwe relaties legt die het gehele stadslandschap activeert en verrijkt. Maar we laten ook zien hoe de stedendriehoek concurrentievoordeel kan behalen door op de 'Hanzewaarden' in te zetten. Het zijn precies die aspecten die -publiek, privaat en particulier- nodig zijn om het S3H-vliegwiel extra spin mee te geven. De resultaten: een aantrekkelijk stadslandschap, een veranderde, maar sterke economie die zo'n 90.000 extra banen oplevert en waarin en passant razendsnel de CO₂ uitstoot wordt gereduceerd. Waar wachten we nog op?

INZENDERS:
Witteveen+Bos Diederik Bel, Eric Holtrop, Jasper Lackin, Elisabeth Ruijgrok, Harry Webers
H+N+S Dirk Sijmons, Lodewijk van Nieuwenhuijze, Jasper Hugtenburg, Inge Kersten, Joppe Veul
Wing Jannemarie de Jonge, Dirk Oudes
FABRIC Eric Frijters, Olv Klijn, Bas Driessen, Mirte van Laarhoven
marco.broekman Marco Broekman
CE Delft Sander de Bruin

BESTE
INZENDING
1^e/2^e PLAATS

Prijsuitreiking S3H-BTK
11 september 2015

HUB VOORUIT

Juryoordeel

BESTE
INZENDING
3^e/4^e PLAATS

Hub Vooruit presenteert een visionair projectplan dat de breedte van de opgave adresseert. Er worden interessante en innovatieve ideeën aangereikt, fraai verbeeld en op een regionale kaart gepresenteerd. Centraal staan de 'hubs' die als knooppunten geënt lijken te zijn op het landschap

en als zodanig nieuwe betekenis zullen geven aan de verbinding tussen energie, wonen, werken en transport. De nadruk ligt op de distributie en het netwerk, en tegelijk worden kansen benoemd voor de regio, onder meer door vijf verschillende vormen als 'energielagen' op het gebied te

projecteren. Het is slim dat daarbij ook het datanetwerk wordt meegenomen. De uitvoering wordt vanuit een 'Energieschap' vormgegeven. Wel blijven er enkele vragen over, die uitwerking in de diepte behoeven. Op welke landschapsanalyse zijn de locaties precies gebaseerd,

welke impact hebben de hubs op het landschap, en hoe wordt de energie geproduceerd en hoe pakken genoemde hubs uit als onderbouwde business case? Soms wordt betwijfeld of de voorstellen te realiseren zijn: is het bijvoorbeeld wel reëel om een warmtenet zo grootschalig op

te zetten, terwijl een groot deel uit dunbevolkt landelijk gebied bestaat? Al met al een inzending die inspireert – de panelen zelfs nog meer dan de toelichting –, maar die op cruciale punten diepgang ontbeert.

Aansprekend idee: Het concept van energieknooppunten en de nadruk op netwerken voor energiedistributie, welke aan logische plekken in het landschap opgehangen kunnen worden.

BESTE
INZENDING
3e/4e PLAATS

HUB VOORUIT

Samenvatting door de inzender

We hebben het goed! Toch?

De driehoek is een rijke regio, trots en mooi - maar heeft geen gedeelde band of identiteit, geen gezamenlijke waarde. Wel is er een gezamenlijke ambitie: energieneutraal in 2030, één die de regio zal (ver)binden!

SLIM NETWORK: CLICK TO CONNECT

Duwtje in de rug

Omschakeling is het devies. Fossiele energie raakt op (en wordt duurder). Grootschalige duurzame energie winnen lijkt moeilijk; wat is begonnen bij kleine initiatieven, groeit naar een steeds grotere verzameling. Een revolutie aan ideeën, de nieuwe technieken, een kanteling naar groter denken in energietransitie is aanstaand! Hub Vooruit geeft het duwtje in de rug.

Hub Vooruit bestaat uit een nieuw slim digitaal aangestuurd netwerk van warmte en stroom, waarop overal ingeplugd kan worden voor invoer en afname van energie, en waarin ‘hubs’ zorgen voor verdeling, transformatie en opslag van warmte en elektriciteit. Lokale hubs koppelen energiestromen aan belangrijke plekken, recreatieve routes en gebiedsontwikkeling. Zo ontstaan bijzondere, herkenbare plekken.

Het Energieschap is het nieuwe samenwerkingsverband in een publiek-private combinatie. De mensen in de regio, techniek en landschapkenmerken bepalen de ontwerpogave: een nieuwe vormende kracht in het landschap. Kansen genereren initiatieven en ontwikkelingen, het Energieschap coördineert en faciliteert.

Transitie vanuit groot en vanuit klein

Groot en klein groeien naar elkaar toe. Het netwerk wordt in stappen aangelegd en ontwikkeld, eerst kleine afzonderlijk netwerken, op termijn koppelingen (waar nodig), met als doel het toenemende aantal initiatieven in te kunnen pluggen. De burgerprofessional, de coöperaties gaan door met ontwikkelen en worden geholpen door het energieschap. De hubs worden ontwikkeld waar netwerk en initiatieven samenkomen. Soms door burgers en ondernemers, soms door een overheid, soms door het energieschap zelf. Het resultaat: een zelfvoorzienende regio, een bijzonder landschap, een betrokken gemeenschap, een slim netwerk om direct op in te pluggen, click to connect.

INZENDERS:

Rho adviseurs Deventer Guido van Loenen, Stefan la Grand, Jos Leijten

Kruitkok Landschapsarchitecten Mariëlle Kok, Esther Kruit

Dominic Tegelbeckers Stedenbouw en Architectuur Dominic Tegelbeckers

Bestwerk Timo Bralts, Fiona Sterling

Jelle Rijpma Advies Mariska Louman

m.m.v. Otto Hettinga (Energierijk Voorst), Jolanda Hoeflak (Bril van Jane), Rob van Leeuwen, Derk-Jan Verhaak, Eric van der Aa (Rho adviseurs), Adriaan Weerheim (jvg) (student ROP Hogeschool Utrecht)

jvg = jonge vakgenoot

BESTE
INZENDING
3^e/4^e PLAATS

Prijsuitreiking Hub Vooruit
11 september 2015

SCHAKELN

Juryoordeel

BESTE
INZENDING
3^e/4^e PLAATS

De panelen en toelichting van Schakelen intrigeren, waarbij vooral het eerste schema, waarin aangegeven wordt wie wat wanneer doet, hoge ogen gooit. In de toelichting ligt de nadruk dan ook sterk op hoe de transitie moet worden uitgevoerd en hoe energieproductie, door deze

beleefbaar te maken in het landschap, (weer) dicht bij de burger kan worden gebracht. De inzending is echter zuinig met cijfermateriaal en topografie: de relatie tussen programma en ruimte worden uitgedrukt in een analytische, schematische kaart. De aardige voorbeelden op het tweede paneel

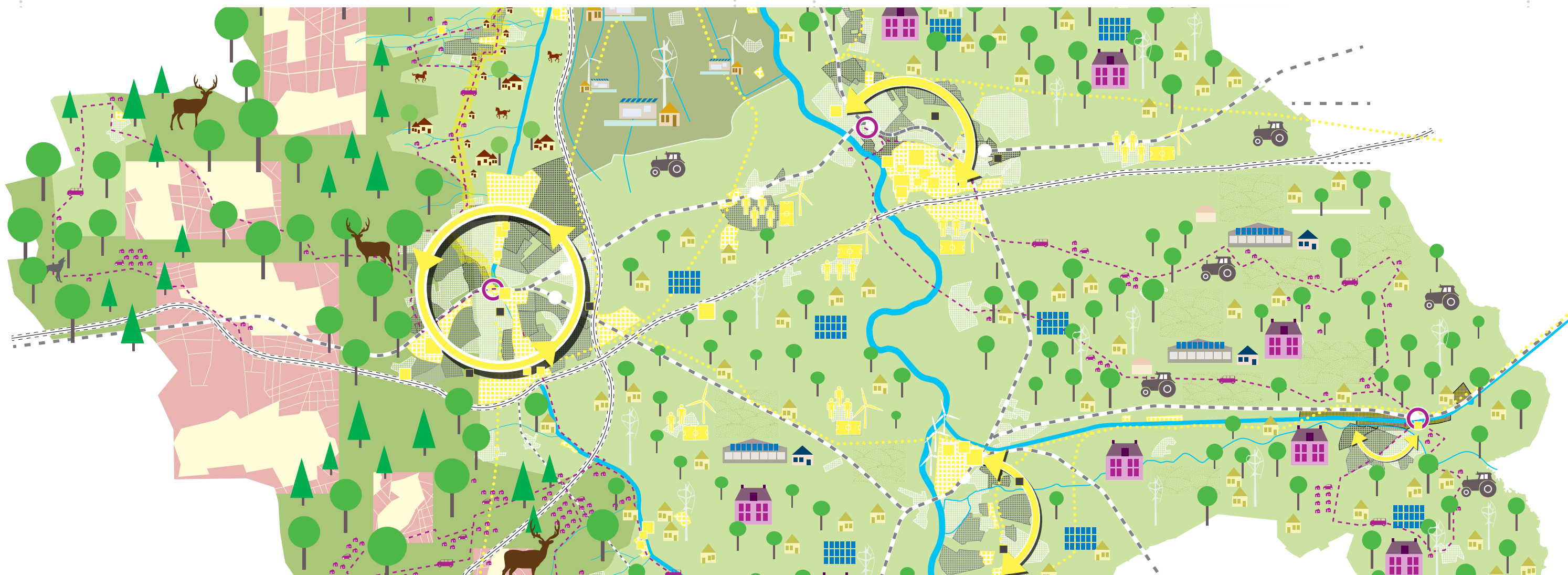
maken dit deels goed, hoewel deze verdere onderbouwing behoeven.

Interessant is dat van bestaande bedrijventerreinen wordt uitgegaan, zodat die locaties een impuls krijgen zonder afhankelijk te zijn van een trendbreuk. Het idee van een fonds om de verschil-

lende losse initiatieven te verbinden en aan te jagen is een bekende maar interessante gedachte. Ook het idee van een living lab is mogelijk bruikbaar. De governance-strategie 'schakelt' zowel van onderop als van bovenaf, waarbij het aardige erin zit dat de inzending uitgaat van specifieke locaties met alle

hun eigen kracht en een uitgewerkte tijdslijn, zodat de overheid actief, maatgericht kan interveniëren. Er wordt dus niet een globale beweging voorgesteld, maar juist vrij nauwkeurig uiteengezet wat waar moet gebeuren. Dat maakt deze inzending voor een overheid interessant.

Aansprekend idee: De focus op de proceskant (wie doet wat wanneer?) van transitie in combinatie met benutting van bestaande bedrijventerreinen.

**BESTE
INZENDING
3^e/4^e PLAATS**

SCHAKELN

Samenvatting door de inzender

Productie en consumptie van energie staan letterlijk en figuurlijk ver van elkaar af. Hierdoor ontbreekt het burgers en bedrijven ogenschijnlijk aan noodzaak en interesse om bij te dragen aan de energietransitie. Toch zijn er inspirerende initiatieven van bewoners, bedrijven en overheden in de Stedendriehoek. Echter, de totale omvang van deze initiatieven is nog te beperkt om daadwerkelijk het verschil te maken. Tijd om te schakelen.

In de Stedendriehoek is elk dorp en elk landschap net even anders: zowel de verschijningsvorm als ook de mensen die er wonen. Allen hebben zij een eigen potentieel om – in verschillende mate – bij te dragen aan de gewenste energieneutraliteit. Technische analyses leveren kennis, maar vormen geen handelingsperspectief. Opschakeling vanuit lokaal initiatief, karakter en draagvlak is nodig. Niet met rekensommen en onrealistische ambities, maar met aansprekende ideeën voor echte plekken.

Zes exemplarische illustraties tonen dat een vastomlijnd model overbodig is. Veel afzonderlijke sporen vormen samen ook een robuuste strategie. Financierings- en organisatiemodellen worden gekoppeld aan locatie-specifieke initiatieven, die op hun beurt worden gekoppeld aan grotere bewegingen in de regio. De voorstellen beïnvloeden en versterken elkaar. Zo wordt innovatieve spin-off uit de Opstart-erven op grote schaal geproduceerd in de Maakplaatsen aan het Twentekanaal. Of toegepast om de Algemene Bathmense Sportvereniging te helpen bij het realiseren van hun Krachthonk.

Elke plek in de regio draagt op basis van haar specifieke profiel bij aan de energietransitie. In de Stedendriehoek ziet de wereld hoe ambitie geworteld raakt in de haarvaten van een regio, trots gedragen door bewoners en bedrijven.

INZENDERS:
The Cloud Collective Gerjan Streng
Werkend Landschap Peter Hermens
Transition Lab Thijs van Spaandonk

BESTE
INZENDING
3^e/4^e PLAATS

Prijsuitreiking Schakelen
11 september 2015

STIMULERINGSPRIJS JONGE VAKGENOTEN

NAVITAS LOCI ENERGIE VAN DE PLEK

Samenvatting door de inzender

De Stedendriehoek is een veelzijdige regio met ‘vier’ verschillende landschappen. De energie was in de landschappen te zien, met de komst van aardgas en steenkool is dat beeld verdwenen. Daarmee is ook het bewustzijn van de herkomst van de energie verdwenen. Een grote verandering door de jaren heen, waardoor energie nu schaars wordt. Vandaar de vraag : Hoe maak je de Stedendriehoek zelfvoorzienend op het gebied van energie, zonder afbreuk te doen aan het landschap?

Het antwoord ligt in ‘plaatsgebonden energie’, de landschappelijke- en culturele eigenschappen van de vier landschappen bieden handvaten voor nieuwe energiemodellen. Die modellen versterken de identiteit van de plek.

Maatregelen hebben betrekking op het opwekken van energie en het besparen van energie. Doormiddel van efficiënt gebruik te maken van het landschap en haar kwaliteiten kan energie worden opgewekt door biomassa, wind, mest en zon. Bij de besparende maatregelen wordt gebruik gemaakt van eigenschappen van de plaatselijke cultuur en de maatschappij. Er wordt ingespeeld op het openbaarvervoer, huishoudens, onderwijs en het gebruik van auto’s.

De overheidsinstellingen hebben in deze maatregelen een faciliterende rol, een belangrijk aspect hierin is de introductie van de ‘energiemakelaar van de Stedendriehoek’.

Alle maatregelen bij elkaar gevoegd zorgt voor het herstellen van de relatie tussen mens en energie. Met de juiste uitvoering, wordt de Stedendriehoek energieneutraal, de landschappen nog meer beleefbaar en ontstaat een hechte maatschappij.

INZENDERS:

Nikki Steerneman (jvg), Stein van Brunschot (jvg), Sanne Janssen (jvg), Nout Sterk (jvg), Dirk van de Ven (jvg), Robbert Versteeg (jvg), Erik Weug (jvg)

jvg = jonge vakgenoot

Juryoordeel

Zoals de naam al zegt, gaat Navitas Loci uit van de (sturingen)kracht van het bestaande landschap. Er wordt een oplossing gezocht die uitgaat van continuïteit in plaats van een trendbreuk, gebaseerd op bestaande potenties in het landschap. Daarmee is dit met stip de meest regiospecifieke inzending. Er wordt ook gestreefd naar het creëren van bewustzijn dat energie moeite en ruimte kost: de productie die vervreemd is geraakt, wordt weer tastbaar gemaakt. De tekeningen zijn aardig uit de hand getekend, hoewel duiding van de ruimtelijke consequentie of kwaliteit verdere uitwerking behoeft. De inzending bevat enkele originele ideeën, zoals een fietscoupé, een bushokje voor lifters en een ‘waaiwoud’ (houtproductie in combinatie met windenergie), hoewel de daarbij voorziene toename van biodiversiteit niet te verwachten is. Door de gebrekkige onderbouwing en uitwerking overtuigt de inzending te weinig ten aanzien van de energieopbrengst en governance-strategie.

Aansprekend idee: De regio-specifieke, kleinschalige ideeën die passen in het landschap in combinatie met enkele originele voorstellen zoals de fietscoupé en een bushokje voor lifters.

ACHT EERVOLLE VERMELDINGEN

DE BLAUWE KRACHT.NL

Samenvatting door de inzender

Juryoordeel

ALTIJD BESCHIKBAAR, VOOR IEDEREEN AANVAARDBAAR

Energie uit water is een onderschatte bron van duurzame energie binnen de Stedendriehoek. Terwijl de IJssel ruimtelijk en landschappelijk een van de meest in het oog springende elementen is die de Stedendriehoek onderling verbindt.

Waterkracht is duurzaam en is overal aanwezig. Wij willen het ongebruikte energiepotentieel van water toevoegen aan bestaande duurzame energiebronnen als wind, zon en biomassa. De Blauwe Kracht maakt gebruik van:

- de beweging van water (stroming en verval) om volcontinu en duurzaam energie op te wekken met onderwaterturbines en schipmolens;
- de nuttige eigenschappen van water om energie in op te slaan (zonneboilers) en te transporteren (warmte, koeling);
- het gemakkelijk op de zon richten van zonnepanelen; en
- als kweekmedium.

Het doel om de Stedendriehoek in 2030 energieneutraal te maken komt jaren dichterbij als De Blauwe Kracht wordt ingezet. Uit de besparingen op inkoop van fossiele energie kan een grootschalige implementatie van De Blauwe Kracht worden gefinancierd.

De Blauwe Kracht beschrijft een scala aan watergerelateerde projectvoorstellen. Schipmolens bestaan al eeuwen (ook op de IJssel) en kunnen elektriciteit opwekken. Een waterturbine werkt onder water zonder horizonvervuiling en zonder overlast voor de omgeving. Ruim 1400 stuwen en sluizen bieden dag en nacht stroming en verval en dus energie. Drijvende zonneparken blijven op de zon gericht. Terugwinnen van energie uit het kielzog van schepen of van warmte uit koelwater of de bodem. Besparing op drinkwater en warm water. Ideeën genoeg!

De Blauwe Kracht heeft berekend dat met energie uit water(kracht) de elektriciteitsbehoefte van ruim 155.000 huishoudens binnen de Stedendriehoek duurzaam kan worden gedekt (na 50% energiebesparing zelfs 310.000 huishoudens!).

Dit is een charmante inzending die terecht de aandacht richt op stromend water. Water is rijkelijk voorhanden in de regio in de vorm van de IJssel en diverse beken en daarmee een potentiële cultuurdrager. In de industrie is water een belangrijke energiedrager. Daarnaast zou waterkracht een constante basis (24 uur per dag) aan groene energie kunnen opleveren, wat discontinue bronnen als wind- en zonne-energie niet kunnen. Water had zelfs als thermische buffer kunnen worden ingezet, maar zo ver gaat deze inzending niet. Helaas zijn de inzet van schipmolens (53 kW in verhouding tot de 3000 kW van één windmolen, aansluiting op een netwerk), algenkweek (in open lucht in strijd met Kaderrichtlijn Water) en diepe geothermie (technische onzekerheid, conflict met drinkwaterwinning?) theoretisch interessant en soms innovatief en faseerbaar, maar zijn de consequenties soms minder goed doordacht of doorgerekend. Daarom zouden de op zich aardige ideeën in deze inzending verdere verdieping en verbreding naar andere aspecten dan water behoeven.

Aansprekend idee: De aandacht voor de brede inzet van water in energietransitie.

INZENDERS:

4M Advies Jeroen Bartels

Bureau Prent Advies_Ontwerp_Restauratie Eelco Prent

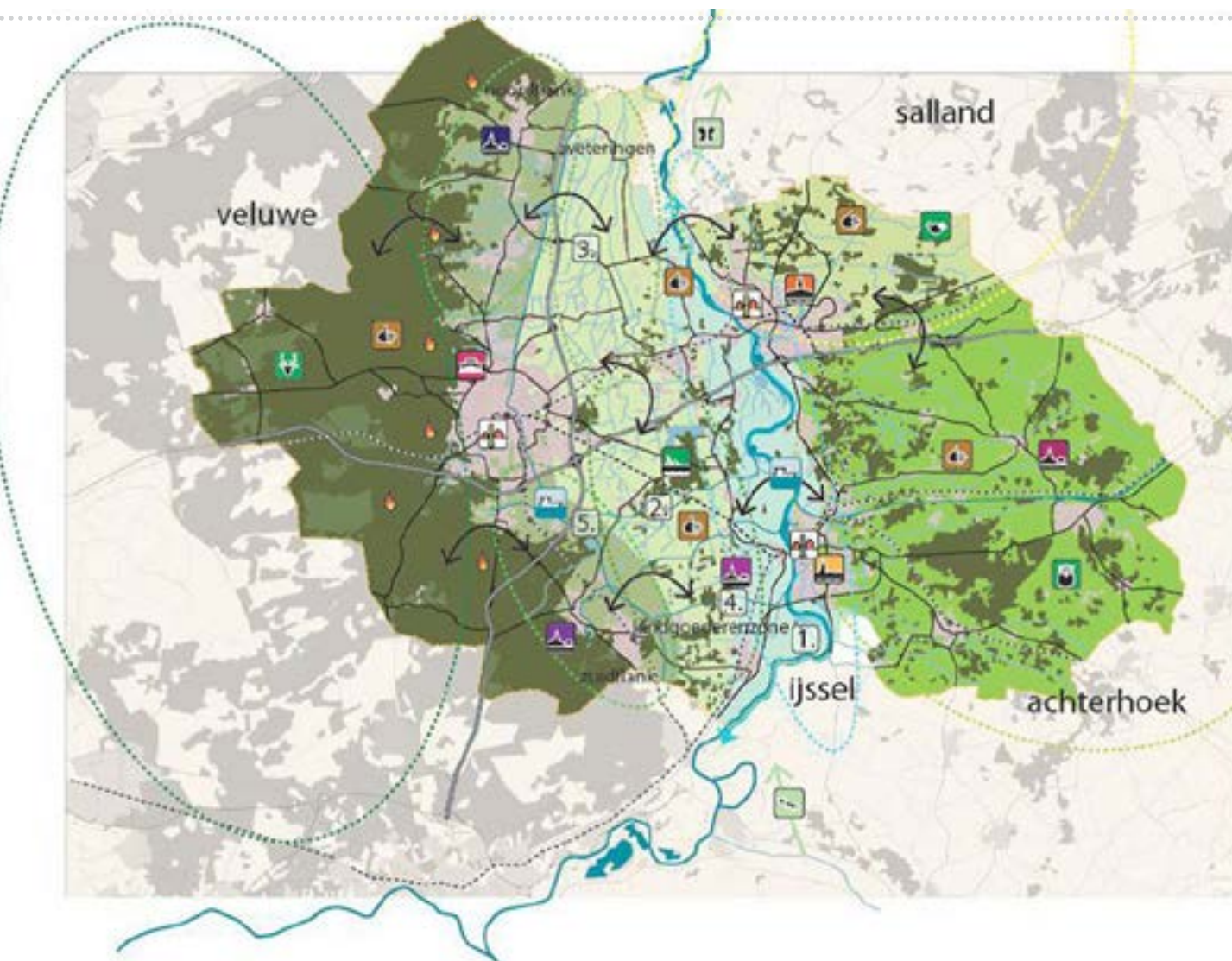
Mulders MilieuManagement Ralph Mulders

Metamorfose – Grafisch Ontwerp Dick Bouwmeester

Europe's Energy Point Hans Hof

Grondtoon Peter Blaauw

Perspectief – Tuin en Landschapsdokter Ernst Lohle

Juryoordeel

Uitgaande van één slim netwerk voor verschillende energievormen introduceert deze inzending ‘energiestraten’, waarop zowel consumenten als producenten eenvoudig kunnen aanhaken. Koplopers anno 2015 zijn in kaart gebracht en met elkaar verbonden. Daarbij wordt zorgvuldig rekening gehouden met de bestaande ondergrond, infrastructuur en het occupatiepatroon. Hoewel grafisch sterk geven de iconen op de kaart weinig diepgang, terwijl de regiospecifieke gedachte zich niet vertaalt in een ruimtelijk ontwerp. De inzending bevat zowel aardige ideeën (zoals een app om mensen met duurzame energiewinning te verbinden) als minder haalbare oplossingen (zoals windmolens in het bos). Een toelichting in de vorm van een berekening of business case zou helpen om goed grip te krijgen op de ideeënrijkdom.

Aansprekend idee: Het nieuwe concept ‘energiestraten’ als goed toegankelijk en slim energienetwerk.

DE VERBINDENDE KRACHT

Samenvatting door de inzender

De verbindende kracht gaat uit van de van de kwaliteiten van het bestaande landschap en de ontstaansgeschiedenis van de regio. De strategie is gebaseerd op fysieke ingrepen die waarde en kwaliteiten toevoegt aan het gebied en een governance model dat inzet op bewustwording en initiatieven van onderaf.

Fysiek (offensief): Een nieuw slim regionaal energienetwerk

Om energie efficiënt te delen worden alle vormen van energieleidingen bij elkaar in één energiestraat gesitueerd. Iedereen met behoefte aan of een overschot van energie moet kunnen inpluggen en aansluiten op dit slimme netwerk.

Gestart wordt met een leidingen-tracé met een aantal koplopers in het gebied. Door een gezamenlijk inspanning van koplopers en overheden wordt een goede basis gecreëerd. Vergelijk het bedrijvenpark A1 bij Deventer dat volledig energieneutraal wordt ontwikkeld door een concessiehouder samen met de bedrijven. Op een kleinere schaal is dit een voorbeeld in de regio. De energiestraten worden tevens een nieuw recreatief netwerk die de samenhang in en de beleving van de regio versterkt.

Governance: energie-neutrale gemeenschappen

Samenwerking door stakeholders op basis van gedeelde meerwaarde is het centrale uitgangspunt, met initiatief van onderop gesteund door de lokale overheid en gestimuleerd door een regionaal programmateam: overheid, bedrijfsleven en bewonerscollectieven zijn daarin vertegenwoordigd. Voorbeelden: gezamenlijk warmteproject door bedrijven, overheden en bedrijvenparkmanagement in Deventer, Energiecoöperatie die mede-eigenaar is van twee windturbines langs de A1.

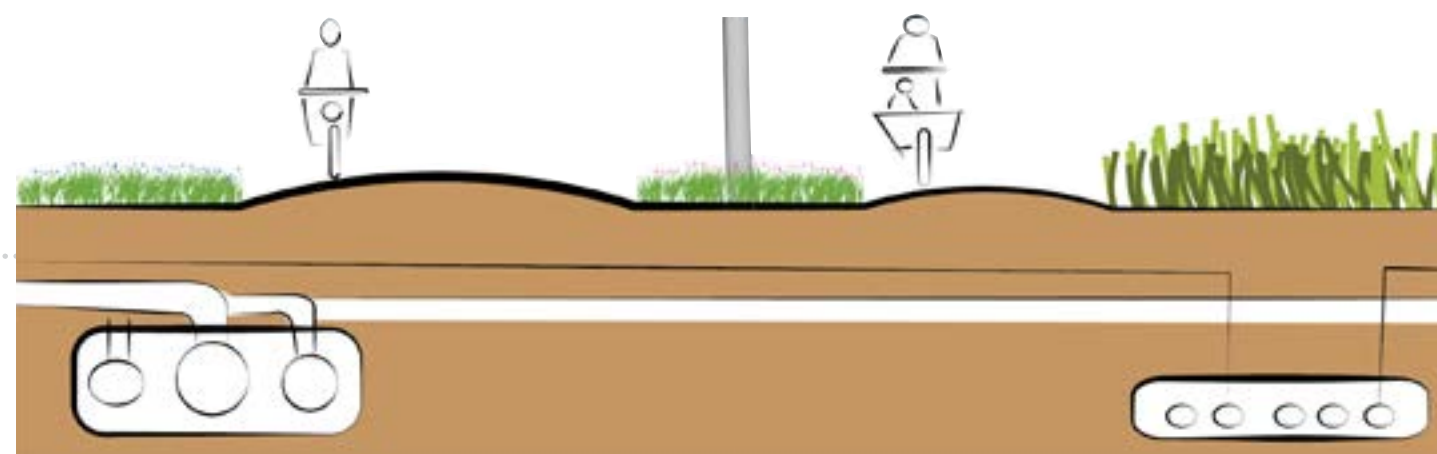
De gecombineerde strategie leidt tot een toekomstbestendig vestigingsklimaat door een goede ruimtelijke ordening en door stabiliteit van de energievoorziening, zowel wat betreft betrouwbaarheid/leveringszekerheid als wat betreft prijsstabiliteit.

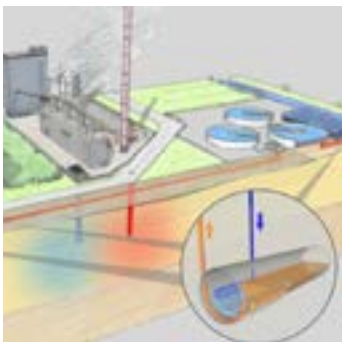
INZENDERS:

Royal HaskoningDHV Mark Groen, Berry van den Berg, Edwin Hondorp, Teun Schuwer (jvg), Marloes ten Dam, Ruben Beens (jvg), Johanna Bouma, Liezelotte Nagtegaal, Carien ten Cate, Stef Kampkuiper

Cofely Energy Solutions Peter Wolbert, Niek Müller (jvg)

jvg = jonge vakgenoot

EERVOLLE
VERMELDING

HERITAGE HIGH TECH 2030

Samenvatting door de inzender

Juryoordeel

EEN INNOVATIEVE OPLOSSING VOOR DE VERWARMING VAN DE BESTAANDE WONINGVOORRAAD

De Eo Wijersprijsvraag is het juiste platform om deze vorm van technische aanpak van woningrenovatie onder de aandacht te brengen. Hergebruik van restwarmte die overal in de stad beschikbaar is, maar die nu nog in de omgeving verdwijnt is het uitgangspunt.

Door deze restwarmte te benutten als bron voor woningverwarming is het mogelijk elektrisch te verwarmen met een warmtepomp met een heel hoog rendement, een COP van 6,5-8 is reëel.

Voor de hoge COP is ook verwarming met Lage temperatuur nodig. We stellen een combinatie voor met een nieuw LTV toestel met ventilatie ondersteunde afgifte. Dit kan een woning comfortabel verwarmen bij watertemperatuur van 20-35 grC. Een temperatuur zo laag, de traditionele gas verwarming slaat niet eens aan.

Decentrale ventilatie met 90% warmte terugwinning is de eerste stap. Dat bespaart een kwart van het aardgas. De warmtewisselaar wordt nu al in Deventer geproduceerd.

Het samenstel van 3 stappen is het product–

1. 90% Warmte terugwinnen uit ventilatie lucht.
2. Warmtepomp COP 6,5-8 met een bron met een constante bron temperatuur rond de 10 graden
3. Een innovatief afgifte toestel dat warmte met ventilatoren verspreidt

De klant wil warmte voor een goede prijs. Dat kan met dit product duurzaam en energieneutraal. Het is te realiseren voor een bedrag zo groot 12x de jaarrekening aan energie, daarmee is dit concept Financieel een stuk interessanter dan andere bekende initiatieven om bestaande woningen energieneutraal te maken.

INZENDERS:

Kristinsson Reitsema duurzame innovatie prof.ir. Jón Kristinsson
ir. Coraline Vester

Architecten- en ingenieursbureau Kristinsson ir. Floris Klunder

Tauw ir. Barry Meddeler

Nibe Energietechniek Gerben van Veller
Thomas Broos (jvg) (Student Bouwkunde Delft)

jvg = jonge vakgenoot

De inzending richt haar pijlen op één van de belangrijkste energieverbruikers: de bestaande bebouwing. Daarmee laat zij een groot deel van de energieopgave ongemoeid, maar de nadruk op wat de burger zelf aan de oplossing kan bijdragen verdient waardering. De inzending is overtuigend in de gebruikte technieken, berekeningen en haalbaarheid. Helaas blijft de uitwerking sectoraal en relatief kleinschalig, terwijl energieneutraliteit in de prijsvraag integraal en op regionale schaal wordt geambieerd. Daarnaast ontbreekt een ruimtelijke context of ontwerp en is de inzending maar beperkt regiospecifiek. Als ingrediënt binnen een grotere, regionale strategie biedt dit voorstel wel een goede deeloplossing.

Aansprekend idee: Een strategie voor energietransitie die zich specifiek op de bestaande bebouwing richt.

Juryoordeel

Een gedurfde en slimme inzending, die tot uitvoerige bespreking in de jury heeft geleid. De panelen verraden weinig, zijn visueel krachtig en maken de weg vrij voor een bondig doch krachtig geschreven toelichting. Er wordt een tamelijk compleet beeld geschetst van combinaties van creatieve technieken voor energie-opwekking en -opslag. De panelen laten de ruimtelijke consequenties zien van een toekomst waarin energie een vanzelfsprekend onderdeel van het landschap is geworden, zoals ook spoor- en snelwegen dat zijn geworden. Er wordt vertrouwd op deze geleidelijke acceptatie. De vraag is of dit beeld de ruimtelijke kwaliteit weergeeft die men wenselijk acht of dat de inzending ons een spiegel met een schrikbeeld van ‘ieder voor zich’ voorhoudt. De inzending bevat interessante en mogelijk haalbare ideeën, zoals zonnebossen, benutting van overtollig geworden bedrijventerrein, linten met windmolens langs snelwegen en energieopslag in waterstof. Daarmee bevat de inzending veel inhoudelijke kracht - die tevens goed wordt gekwantificeerd -, maar die desondanks in beeldkracht en bestuurskracht niet verleidt.

Aansprekend idee: De originele denkwijze en interessante ideeën.

KRACHT.... TOER

Samenvatting door de inzender

Kracht....Toer verbeeldt en beschrijft op hoofdlijnen de transitie van de Stedendriehoek naar een energie-neutrale regio. Van 97% fossiele energiebronnen in 2015 naar 100% hernieuwbare energie in 2030 is revolutionair en haalbaar. Investeringsbedragen en opbrengsten van hernieuwbare energiebronnen zijn voor de segmenten wind en zon berekend, ingepast in het gebied en op werkelijke schaal gevisualiseerd. Dit betreft een investeringsbedrag van € 3,18 miljard met de bijbehorende hernieuwbare energiebronnen van 14.573 TJ per jaar.

Kracht....Toer kiest als dominant uitgangspunt voor bestaande publieke infrastructuur en een begrijpelijke ruimtelijke functionele ordening, leidend naar onderbouwde maatschappelijke acceptatieprocessen en business cases die sneller rendabel zijn.

Kracht....Toer staat als metafoor ook voor durf, kracht en flexibiliteit van modern bestuur. Alle belanghebbenden in de regio worden betrokken via communicatie en mogelijkheden tot participatie in de transitie. Met betrekking tot de governance van deze enorme uitdaging, die miljarden aan investeringen omvat en qua complexiteit gigantisch is, wordt een concreet voorstel gedaan.

De kern van adequate governance voor deze gedurfde energietransitie bestaat uit bestuurlijke distantie, onafhankelijke uitvoering, publiek-private samenwerking en een nieuwe gebiedscoöperatie, die vele belanghebbende inwoners en ondernemers verenigt. Breed draagvlak voor de investeringen wordt daarmee gefaciliteerd.

De maatschappelijke baten zijn navenant indrukwekkend: veel extra werkgelegenheid, aanstekelijke sociale vernieuwingen, nieuwe vormen van financiering, snelle opwaardering van het (inter)nationale vestigingsklimaat van de Stedendriehoek voor maatschappelijk verantwoord, circulair en duurzaam ondernemen en “last but not least” een gezond en aangenaam leefklimaat voor de inwoners.

INZENDERS:

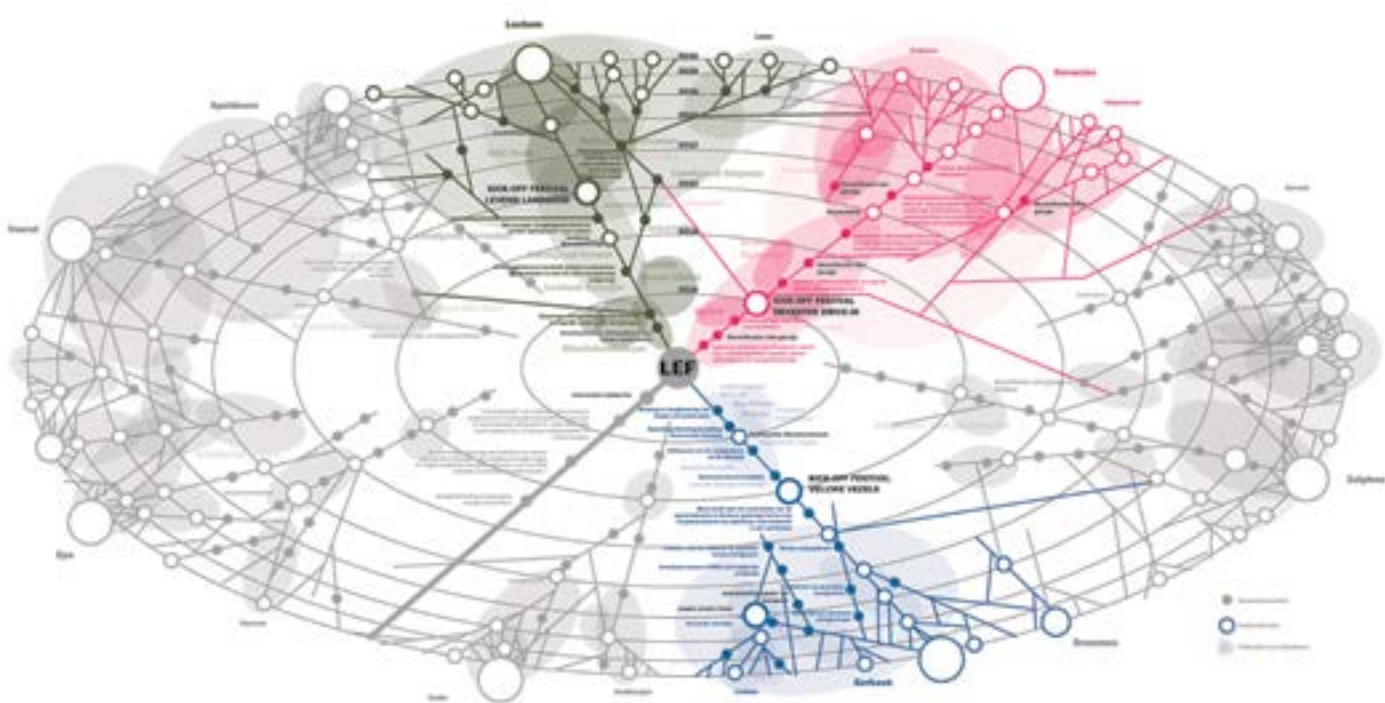
Hedgehog Applications ing. Arjan Heinen

EEpuls dr.ir. Jaap Verhoeff

Thomas Jansen gebiedsinnovatie ir. Thomas Jansen

Hymove ir. J. van Beckhoven

LOVE ELECTRIC FESTIVAL

Samenvatting door de inzender

Ondanks de vele inspirerende initiatieven van bewoners, bedrijven en overheid uit de regio gaat de trend van duurzame energietransitie te langzaam. Kortom, er is een trendbreuk nodig die leidt tot een opschaling en daarmee een versnelling van deze transitie. Om dit te bereiken moet een veel grotere groep in beweging komen; bedrijven, instellingen, overheid en burgers.

De kern van ons voorstel is om de hele regio in beweging te krijgen, door een multi-level-governance strategie die alle partijen begeistert en hun organiserend vermogen aanspreekt, zodat een exponentiële opschaling plaatsvindt die leidt tot energieneutraliteit in 2030. Die strategie is het LOVE ELECTRIC FESTIVAL (LEF). Geïnspireerd op buitenlandse doorlopende ‘regio tentoonstellingen’ en evenementen als de Olympische Spelen, wereldexpo’s, en Live Earth Road to Paris, bouwen we in de Stedendriehoek tot 2030 continu aan de magie van verandering, van de trilling van energie, van dromen en daadkracht. Het gaat daarbij niet om een allesomvattende blauwdruk, maar om een elektrificatie van het transitieproces op meerdere fronten tegelijk.

En hiermee zijn wij als prijsvraaginzenders al begonnen. Samen met verschillende partners als Staatsbosbeheer, de Eerbeekse papierindustrie, Q-park, overheden en lokale initiatieven laten we met deze inzending zien wat er bereikt kan worden. Lees verder en raak net als wij geëlektrificeerd door LEF!

INZENDERS:
Karres + Brands landschapsarchitecten Jasper Nijveldt, Bart Brands, Sylvia Karres, Darius Reznak, Jonas Papenborg
Grontmij Nederland Martijn Drosten, Jesse Poppema, Lennart van den Burg, Yolanda Boekhoudt
Embergy Marc Buiter

Juryoordeel

De inzending oppert het vestigen van een culturele traditie in de vorm van een festival rondom het thema energie en bewustwording. Die oproep is helder en interessant. Als regio zou je een aardige aandachtsvanger kunnen binnenhalen. Ook de governance-strategie is daarmee nadrukkelijk uitgewerkt. De toelichtende tekst is wervend geschreven en de denkrichtingen zijn op originele wijze gevisualiseerd. De inzending is hoofdzakelijk ingestoken als promotie- en communicatiestrategie, waardoor methode en techniek verdere uitwerking behoeven. De inzending getuigt van regionale betrokkenheid en inzet op verdere netwerkvorming, waar kansen liggen voor governance. Een ruimtelijk ontwerp ontbreekt echter.

Aansprekend idee: Het vestigen van een culturele traditie en het benutten van ondernemerschap in combinatie met promotie en communicatie.

Juryoordeel

De vergelijking met de energieproducenten in onze cellen (de mitochondriën) is in deze inzending een mooie vondst. In de voorgestelde ‘energieclusters’ worden diverse vormen van energieopwekking en hergebruik samengebundeld, gecombineerd met andere functies als wonen, recreatie, zorg en natuur. Deze cellen worden verspreid over het gebied gerealiseerd, in een relatief dicht grid en in enorme aantallen. Daarmee wordt een interessante discussie aangesneden of er moet worden ingezet op grootschalige centrale voorzieningen of op een som van vele kleinschalige cellen. De ruimtelijke ingreep is fors en tegelijk is de poging om de opgave een reële ruimtelijke dimensie te geven nastrevenswaardig. De globale doorrekening van de winst van besparingen en welk deel aan energie met welke middelen kan worden opgewekt, oogt degelijk. Als iconen maken de ‘energieterp’ of het ‘stedelijk hof’ nieuwsgierig naar verdere uitwerking. Want daar blijft het bij: de uitwerking is beperkt zodat de benodigde investeringen voor deze nieuwbouwprojecten onderbelicht blijven. Wellicht dat een proeflocatie - bij wijze van experiment - aardig zou zijn.

Aansprekend idee: Autarkische clusters als nieuwe landschappelijke eenheden en energieverwerkers.

MITOCHONDRIA

Samenvatting door de inzender

De uitdaging is om de energietransitie te gebruiken voor meer comfort en de verrijking van de directe leefomgeving en het landschap. Gekozen is voor een zonering op regionale schaal voor de windmolens en een zorgvuldige plaatsing van PV-panelen op de bestaande bebouwing en aanvullend in clusters, de mitochondria.

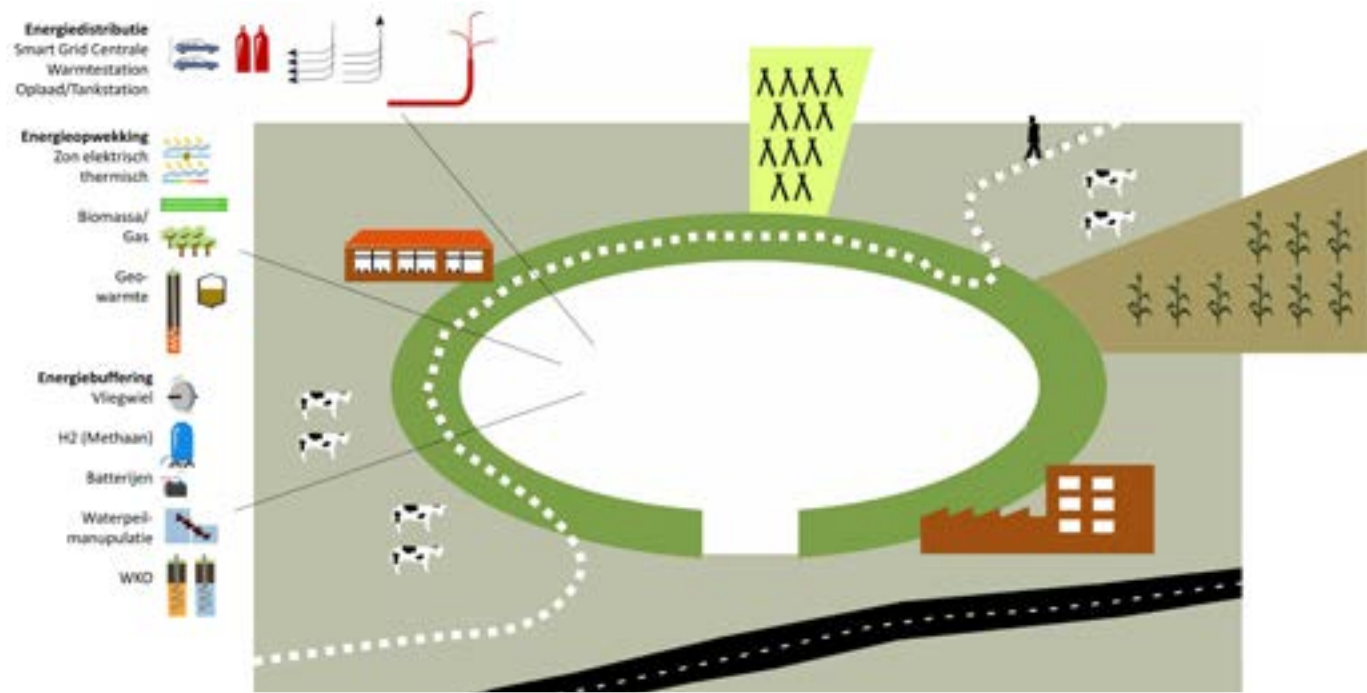
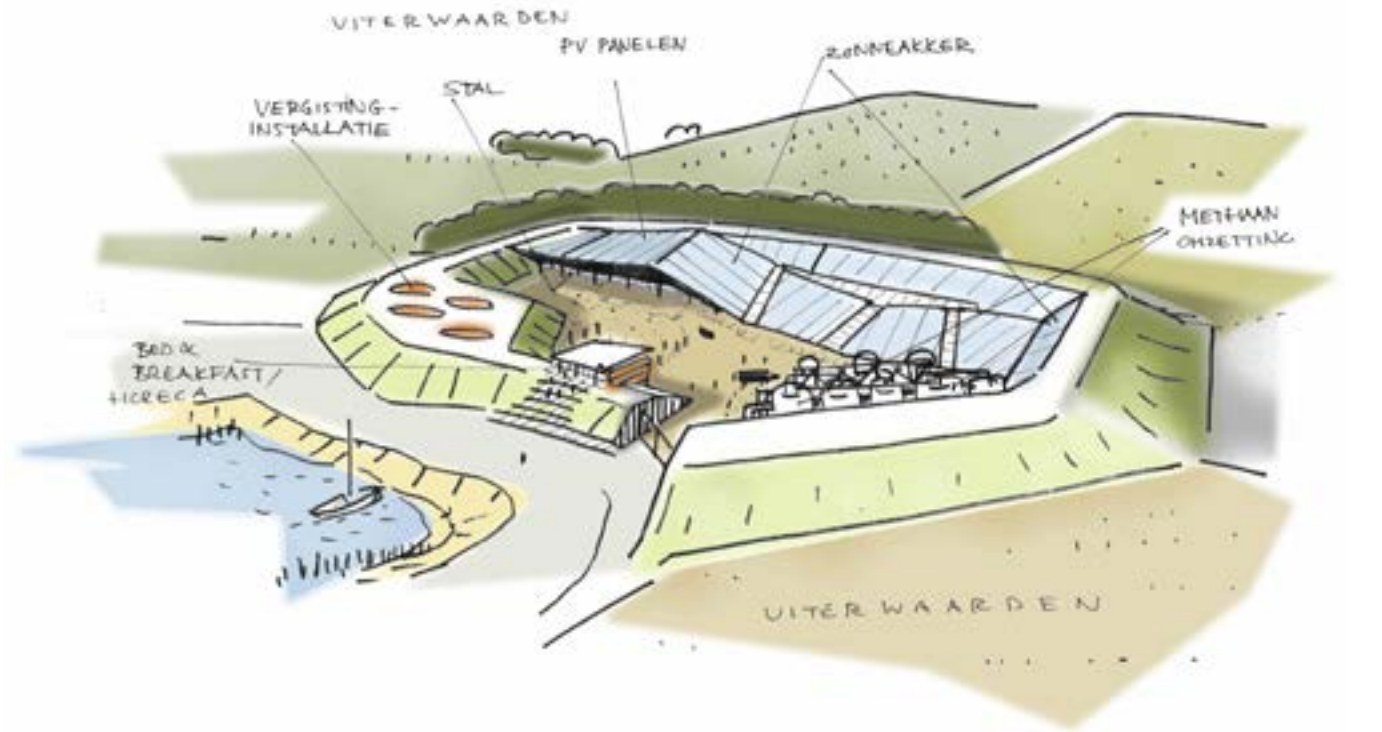
Met de keuze voor zon- en windenergie is het noodzakelijk te zorgen voor buffering van energie en elektrificatie van de infrastructuur gekoppeld aan een ‘smart grid’. De mitochondria vormen de knooppunten van het grid en spelen een rol bij het bufferen. Naar analogie met de celbiologie zijn zij de decentrale energieleveranciers en -bemiddelaars en vormen de iconen van de energietransitie. De verschijningsvorm kan heel verschillend zijn, bv.:

- de stedelijke hof; met park & charge, deelauto’s, het nieuwe werken, bedrijven en horeca
- het landschappelijk erf; een door groenwanden omgeven erf waarin verschillende energiemodules komen aangevuld met bv. agrarische bedrijvigheid
- de energierterp; een terpin de uiterwaarden vol met duurzame energie aangevuld met agrarische en recreatieve functies.

De opgave van de transitie is zodanig dat overheid, bedrijfsleven en particulieren samen de schouders eronder moeten zetten. De overheid heeft een regierol op hoofdlijnen, de markt vult in. De mitochondria zullen onderdeel zijn van een eigentijds nutsbedrijf; eigendom van de samenleving, gecontroleerd door de samenleving, gevoed door de samenleving.

De mitochondria zorgen, als het spreekwoordelijke vliegwiel, voor impulsen en energie bij gebieds- en landschapsontwikkeling. Dit zal zorgen voor een gunstig vestigingsklimaat, we dromen nu al van een innovatieve vliegwielindustrie in de IJsselvallei.

INZENDERS:
RPHadvies ir. Rudie Hoogerland
Noorderlicht Architecten ir. Frank Foole

PARELS AAN HET SPOOR

Samenvatting door de inzender

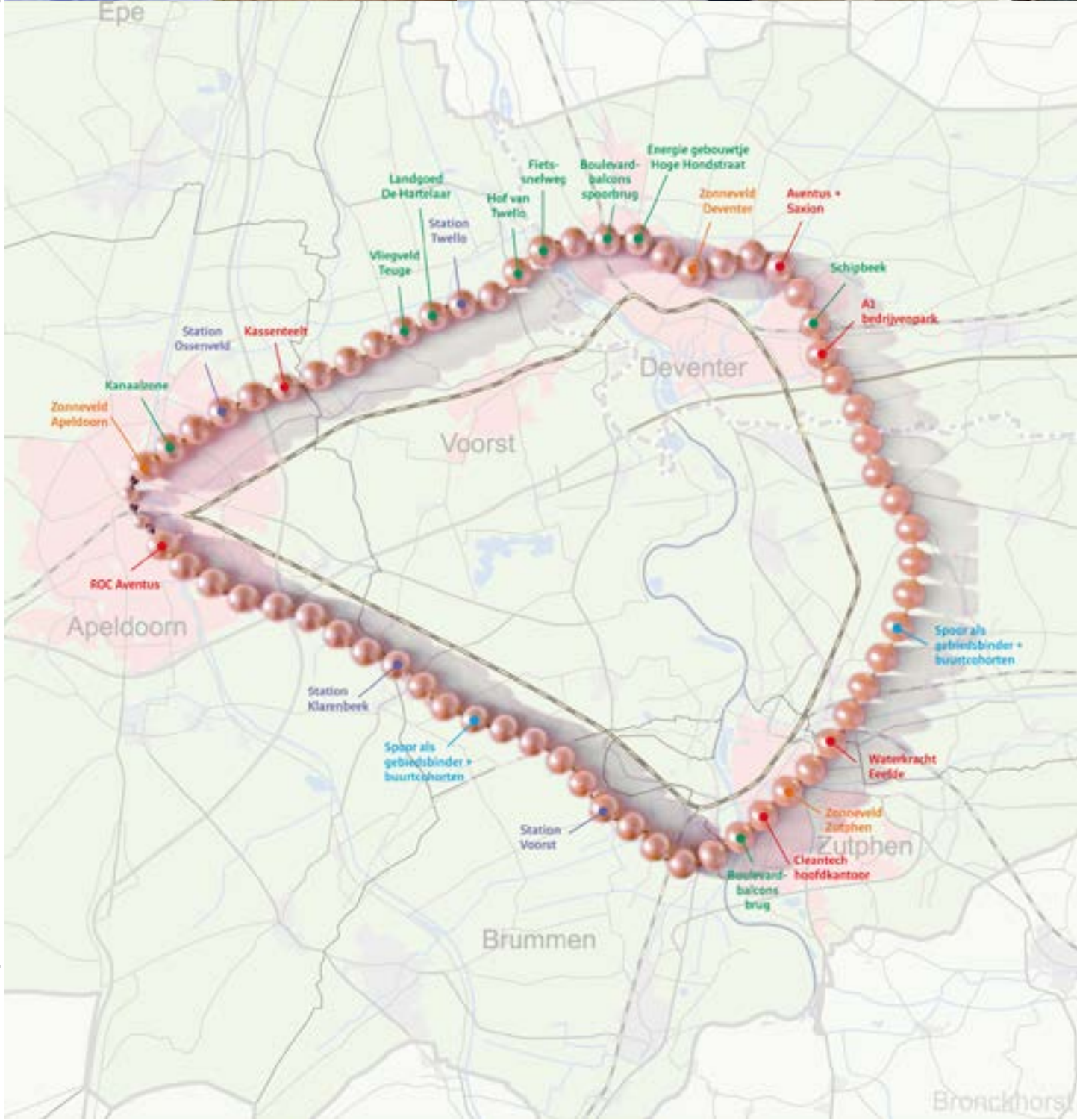
Juryoordeel

De wereld in 2030, hoe ziet die er uit? De tijd vliegt, de veranderingen tuimelen over elkaar heen, hoe weten wij hoe het er over 15 jaar uit ziet? Had iemand 5 jaar geleden gedacht dat nokia ouderwets zou zijn? De energietransitie brengt nog meer veranderingen met zich mee. Veranderingen die wij nu niet kunnen voorzien. We kunnen alleen maar raden, gissen, fantaseren. Fantaseren doen we dus, met in ons achterhoofd een belangrijke vaste waarde die ons op koers houdt: het spoor. We fantaseren over een snoer van parels langs dat spoor. Parels die er nu al liggen, maar misschien nog niet geopend zijn. Parels die door lokale partijen opgepoetst worden tot bruikbare elementen in de wereld van 2030. Parels die aan elkaar geregen worden tot een snoer, dat verder kan reiken dan de stedendriehoek.

In onze visie geven we alvast wat van die parels langs het spoor aan. We hebben er vier uitgekozen als uitwerking; een zonnenveld, een station, een gebiedsuitwerking en een brug. Alle parels hebben als basis duurzame energie. Alle parels verknopen deze basis met andere maatschappelijke thema's. We betrekken onder meer innovatie, onderwijs, lokale ondernemers, spelen, leisure, beweging en beleving. We verknopen deze zaken tot rendabele en uitvoerbare initiatieven maar we hebben ook dromen, wensen voor de toekomst, die we aan het parelsnoer hebben geregen.

In deze inzending worden de energietransitiepunten gekoppeld aan het spoor, gebruik makend van de gunstige ligging van dit netwerk en de beschikbare ruimte erlangs. Daarnaast legt zij terecht de nadruk op ontwikkeling van goed openbaar vervoer in de regio. De onderbouwing van de inzending is echter mager: waarom zou dit kunnen gaan werken? Daarnaast wordt geen zicht geboden op de ruimtelijke uitwerking, bijvoorbeeld in de vorm van een ontwerp. De vier voorbeeldontwikkelingen die worden geschetst vergen niet geringe investeringen terwijl er voor de energieopgave weinig winst tegenover staat. Het idee van schommels en draaimolens onder de spoorbrug bij Deventer die elektriciteit opwekken, is nog het meest origineel, maar te kleinschalig om als oplossingsrichting over de Stedendriehoek uit te rollen.

Aansprekend idee: Het benutten van het spoornetwerk als ruimtelijke connectie in energietransitie.

INZENDERS:
De Gucht Advies Honny de Gucht
Eerste Kwartier Sabien Bouwmeester
Metamorfose Suzy Dettingmeijer

Juryoordeel

Plan Ortolaan – genoemd naar een vogel die een eeuw geleden vrij algemeen was in ons kleinschalige landschap – schetst een aantrekkelijke, bijna arcadische toekomst voor het landschap van de Stedendriehoek. Daarbij wordt het energieplan geënt op de traditionele producent van grondstoffen in ons landschap: de agrariër. Dit wordt vertaald in programma's, termijnen en landschappen, die passen binnen de regio Stedendriehoek en die voorzien in een hoognodige vernieuwing van de agrarische sector. Dit scenario van romantische schoonheid en herkenbare verhalen kan een essentiële aanvulling vormen op de cleantech-industrie die de kennis aan het landschap koppelt. De onderbouwing van het fraaie beeld is echter mager: inzet van archaïsche productiewijzen acht de jury niet reëel en in veel gevallen onhaalbaar. Op gebied van energie moet kwantitatief vertrouwd worden op wind- en zonne-energie, geproduceerd op het boerenenerf. Hoewel het essay inspirerend en op basis van diverse bronnen is geschreven, is de onderbouwing te beperkt en neigt ze naar wensdenken.

Aansprekend idee: Het koppelen van energietransitie aan agrarische transitie.

PLAN ORTOLAAN

Samenvatting door de inzender

Naar een energieproducerende landbouw met kwalitatief hoogwaardige producten en een gezonde bedrijfsvoering.

Het produceren van voedsel is energie-intensief. Plan Ortolaan vormt de landbouw om tot energieproducent –uit biomassa, wind en zon – en versterkt de voedselproductie, het landschap en de natuur.

Landbouw volgens Plan Ortolaan is financieel gezonder dan gangbare landbouw. De boer heeft minder uitgaven aan kunstmest, gewasbeschermingsmiddelen, veevoer en andere bedrijfsmiddelen, waardoor het bedrijf rendabeler is. En door het grote aantal verschillende producten is de boer minder afhankelijk van sterk fluctuerende marktprijzen en kan zelfvoorzienend zijn in voedsel en brandstof.

Een prachtig landschap en gezonde natuur, werkgelegenheid in de voedselketen en recreatie.

Plan Ortolaan vergroot de landschappelijke kwaliteit door uit te gaan van het van nature aanwezige ecosysteem. Het plan past daarmee binnen natuur- en landschapsambities van Provincie en Stedendriehoek. De economische waarde van Plan Ortolaan zit in de gezonde agrarische bedrijven, en in versterking van de voedselketen en kansen voor recreatie.

Duurzaamheid als 'licence to produce' passend bij de trend van innovatieve boerenbedrijven.

De agrarische sector zet steeds meer in op duurzaamheid, gezond voedsel, transparantie over herkomst ('local for local') en productiewijze. Plan Ortolaan past in die trend.

Kennisopbouw in een lokale pilot en het delen van die kennis met andere bedrijven, in de keten en met andere sectoren.

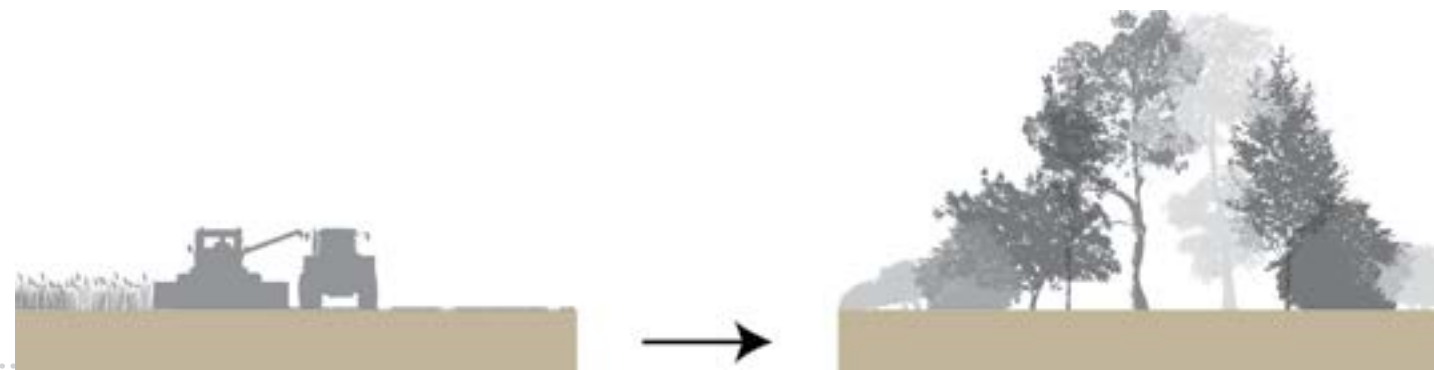
Wij introduceren deze vorm van landbouw door kennisopbouw in een lokale pilot met agrarische ondernemers, kennisinstellingen, overheden en ketenpartners. We werken aan vertrouwen door brede communicatie. En we werken aan een passend beleids- en wettelijk kader.

INZENDERS:

Bureau Landschapsprocessen Christina Oosterhoff

Bioniers Adrie Otte

Hofstra/Heersche Landschapsarchitecten Jan Heersche, Niels Hofstra

OVERIGE INZENDINGEN

CLEAN ENERGY IN AVIATION

Juryoordeel

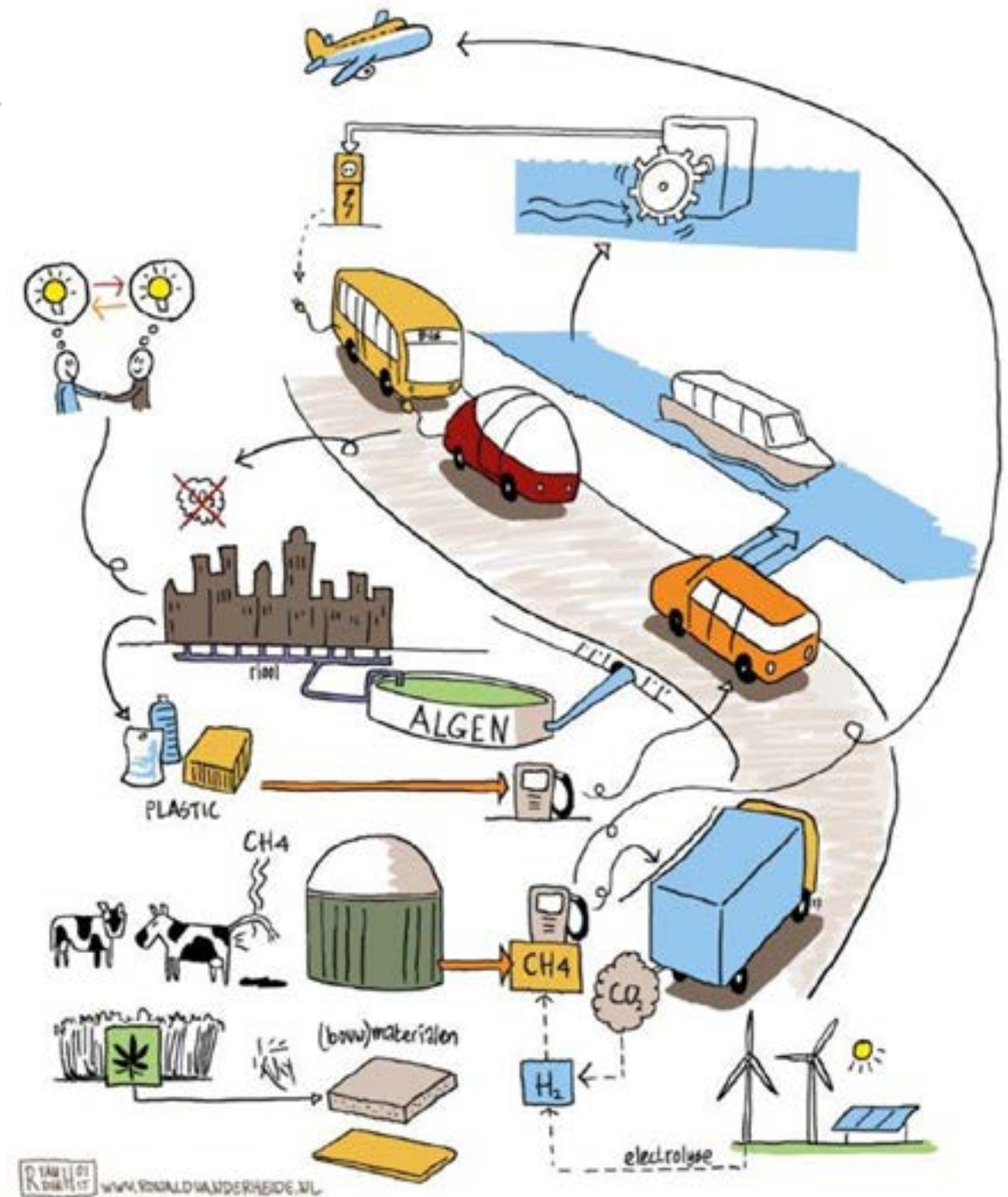
Deze bedrijfspresentatie bevat op zich een slimme techniek om biobrandstof in te zetten in de luchtvaart, maar is te eenzijdig om binnen de scope van deze prijsvraag te vallen. De productie van bio-ethanol kan in zijn algemeenheid wel bijdragen aan energieneutraliteit en kan agrariërs een extra bron van inkomsten bieden. De inzending gaat niet in op de ruimtelijke aspecten die hiermee samenhangen noch op de discussie over concurrentie tussen voedsel- en brandstofproductie.

Aansprekend idee: Het regionaal produceren van biobrandstof voor de transportsector.

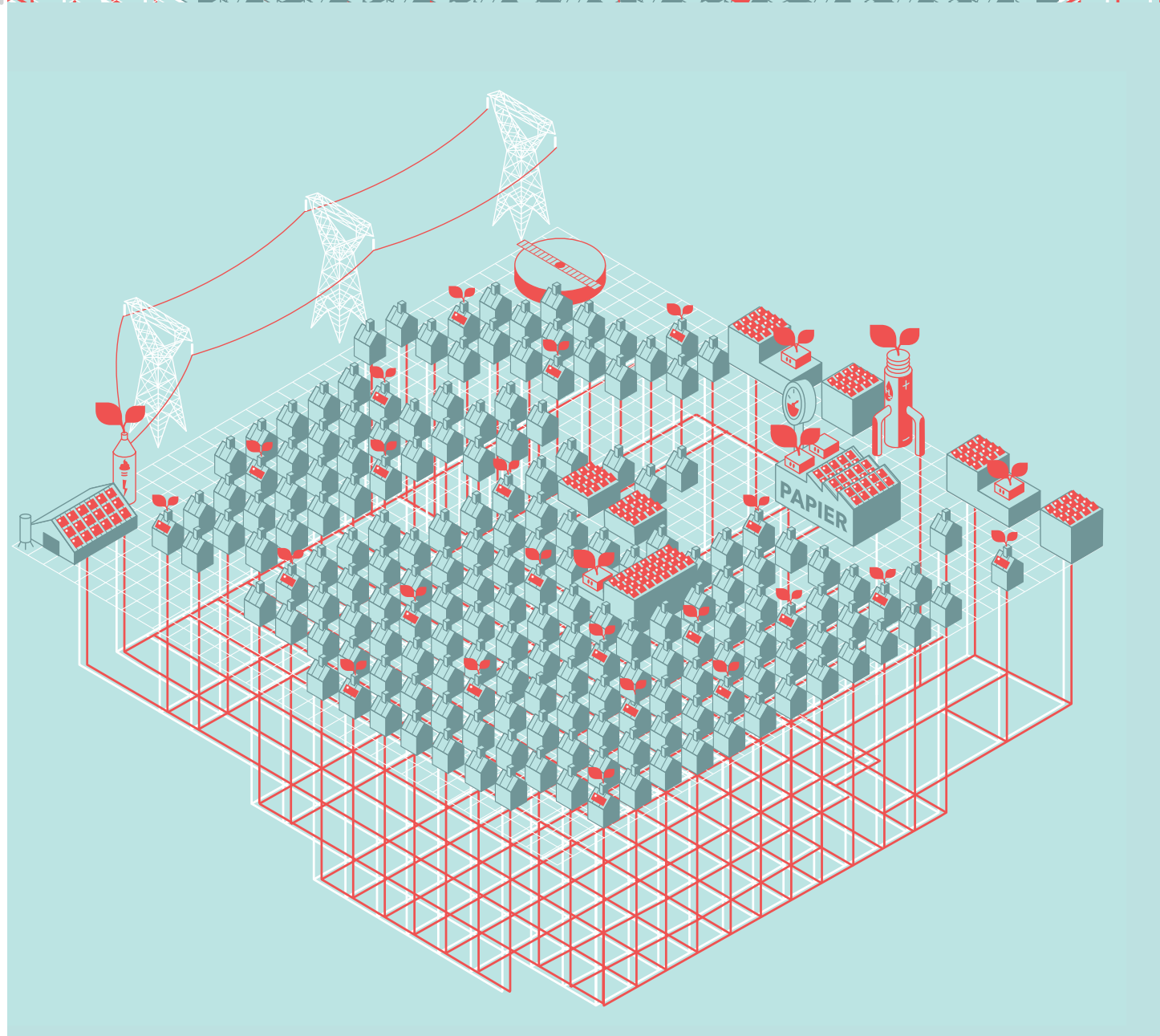
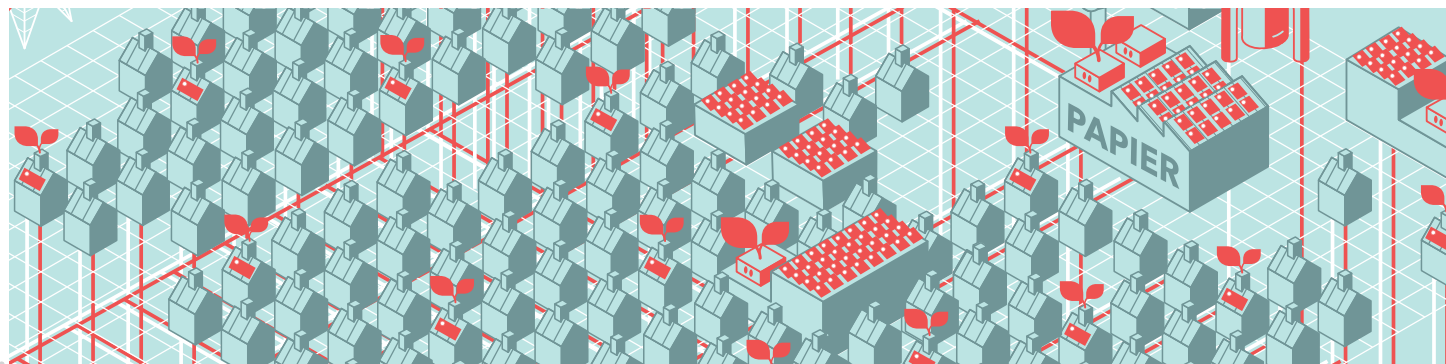
Samenvatting door de inzender

Ons bedrijf ontwikkelt een maak- en licentieprogramma voor:

- Bio Fuel certificering voor de luchtvaart
 - Retrofit bestaande motoren tot hybride motoren
 - Bio fuel vliegtuig aanpassingen en certificering
-
- Werkgelegenheid voor 12-50 FTE in 3 jaar (en x % aan keten van leveranciers en afnemers)
 - Governance in de Partnerketen en internationalisering dmv afzet vooral in kennis en producten
 - Radius van 100 km 5000 bedrijven met connecties in Europa
 - Bio lucht- en wegtransport en maakindustrie
 - Toelevering bio grondstoffen
 - Afzet Bio Container bij Agrarische sector en gemeentelijk vervoer steden
 - Human Capital 12-50
 - Kennis circulatie dmv stages
 - Clean Sky deelname H2020

INZENDERS:

Clean Tech Aviation Ben W.A. Cappelle

DOORSTROMEN

DOORSTROMEN

Samenvatting door de inzender

Juryoordeel

DE STEDENDRIEHOEK STROOMT DOOR

De Stedendriehoek energieneutraal in 2030? Dan moet er nú wat gebeuren. Hiervoor zijn alle regionale partijen aan zet: bewoners, bedrijfsleven, agrariërs, overheid, woningcorporaties en kennisinstellingen. Fossiele vraag moet omlaag, duurzaam aanbod omhoog.

Daarom roepen wij het Platform Stedendriehoek Energieneutraal in het leven. Dit is een fysiek projectbureau gevestigd op een voor Stedendriehoekers inspirerende locatie, maar ook een virtuele omgeving waarop inwoners en bedrijven uit de Stedendriehoek bij kunnen houden hoe energieneutraal hun regio al is, hoe dit zich verhoudt tot andere regio's en landen (monitoren), welke initiatieven daarmee gepaard gaan (aanjagen), welke wijken en gemeenten binnen de regio voorop lopen en hoe ze zelf een bijdrage kunnen leveren (verbinden). Onze aanpak omvat drie fasen:

1. Ingrediënten verzamelen;
2. Recept schrijven;
3. Koken.

Dit proces leidt de Stedendriehoek van 0,9% duurzame energie nu tot 100% duurzaam in 2030. De identiteit, kwaliteit en de kansen van de regio staan centraal: de Stedendriehoek stroomt door!

Uitrol van een 'open warmtenet' in de gemeente Brummen laat zien hoe dit proces in de praktijk werkt. Het initiatief wordt in de eerste fase bottom-up gestart met de aansluiting van een renovatieproject op een nieuw warmtenet dat gebruik maakt van restwarmte van de nabij gelegen papierfabriek. Het warmtenet wordt vervolgens opgeschaald door volgende (nieuwbouw)buurten aan te sluiten en andere duurzame warmtebronnen aan te takken. Uiteindelijk voorziet het net heel Brummen van duurzame warmte, het concept kan bovendien als 'best practice' worden gekopieerd naar andere gebieden binnen de regio. Het draagt bij aan de energieneutraliteit, het vestigingsklimaat en de lokale economie van de Stedendriehoek.

Centraal in de inzending staat de oprichting van 'Platform Stedendriehoek Energieneutraal'. Dit platform wordt in het leven geroepen om de mate van energieneutraliteit te monitoren, initiatieven te verbinden aan actoren en middelen, daarnaast om verduurzaming van de regio aan te jagen door onder andere workshops en coaches. Eén van de zaken die dit kan opleveren, is sociale competitie en bewustwording. Qua voorgestelde methoden blijft de inzending steken bij laaghangend fruit van bestaande, generieke oplossingen en met niet overtuigende aantallen. Hoewel de afbeeldingen op de panelen spannend ogen, is er geen ruimtelijke uitwerking gegeven. Uiteindelijk zou alsnog een regulier windpark gebouwd moeten worden, maar dat dit ineens wel op draagvlak mag rekenen bij bewoners, lijkt de jury niet reëel.

Aansprekend idee: Het oprichten van een platform (fysiek loket) voor coördineren en aanjagen van energietransitie in regio.

INZENDERS:

Decisio Daan van Gent (jvg), Siebe Visser (jvg)

Merosch Maarten Staats (jvg)

Studio in de Wolken Inge Roos (jvg)

Frits Zijdeveld (jvg)

jvg = jonge vakgenoot

EEN NIEUWE KIJK OP ENERGIE

Juryoordeel

In plaats van op te schalen naar regionaal niveau, daalt deze inzending af naar het buurtniveau. Bewoners en bedrijven worden gestimuleerd om een traject van energiebesparing en opwekking in te gaan om uiteindelijk onafhankelijk te worden van de grote energieproducenten. Daarbij wordt samengewerkt met ‘de Leukste Buurt van Nederland’ om het initiatief op buurtniveau te activeren. Het concept is doordacht en richt zich qua governance op stimulering van de motivatie, met financiële prikkel. Het idee is tegelijkertijd redelijk eenzijdig op buurten, individuele huizen en zonne-energie gericht. Daarnaast ontbreken regio-specifieke en ruimtelijke aspecten en worden andere energiegebruikers buiten beschouwing gelaten in relatie tot het halen van de doelstellingen voor 2030.

Aansprekend idee: Een strategie voor energietransitie die zich op bebouwing en buurten richt.

Samenvatting door de inzender

1. Eigen financiering

Wij kijken niet naar externe financiering. We gaan uit van eigen kracht en stellen samen met de opdrachtgever een energiebudget vast om helemaal zelfstandig tot Nul te komen. We beginnen met kleine besparingen voor een investering in de volgende maatregel. Het is een zelf gecreëerd revoluerend fonds dat leidt tot investeringen in energie-onafhankelijkheid, totdat de Nul is bereikt.

2. Stapsgewijze implementatie

De Weg naar Nul is stapsgewijs en daardoor actiegericht. Met een laagdrempelige startmeting kijken we waar we NU gaan beginnen met energie besparen.

Een uniek model

Deze twee punten in combinatie en samenwerking met De Leukste Buurt van Nederland resulteren in een uniek model.

Met de Weg naar Nul beginnen we meteen. De overeenkomst is eenvoudig transparant, en slechts tussen twee partijen: de opdrachtgever en wij. Een bijkomend voordeel van het stapsgewijze systeem is dat je meelift met technologische innovaties. We integreren deze innovaties gewoon in de lopende Weg naar Nul. Samen met De Leukste Buurt van Nederland creëren we een dynamische en open innovatiespeeltuin.

Voor iedereen die gewoon wil beginnen

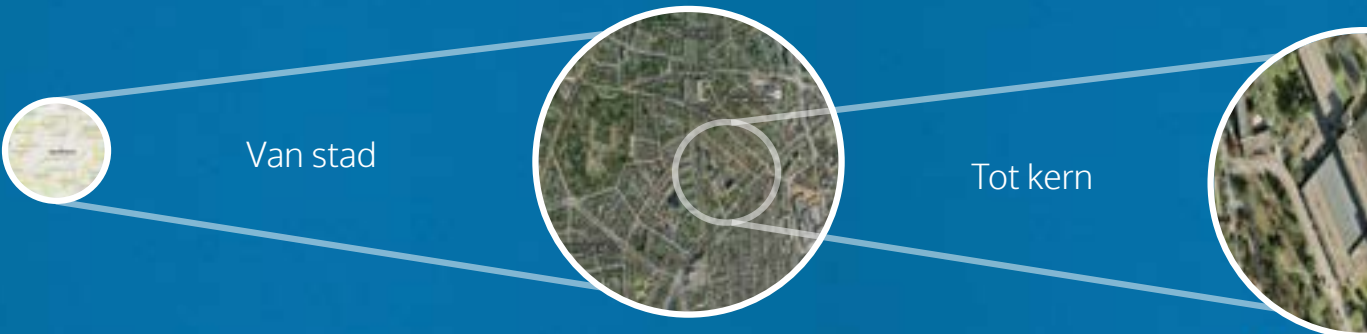
Is de Weg naar Nul zaligmakend? Nee. De wereld is gebaat bij energiebesparing, en graag zo snel mogelijk. Het is dan ook aantrekkelijk om grote sprongen te maken. Mensen die echt willen, kunnen stap voor stap te langzaam vinden. Een versnelde uitvoering van de Weg naar Nul zullen we natuurlijk net zo goed faciliteren. Maar de Weg naar Nul biedt vooral een model dat aanzet tot actie, gewoon nu. Zonder ingewikkelde contracten en financieringsmodellen.

INZENDERS:

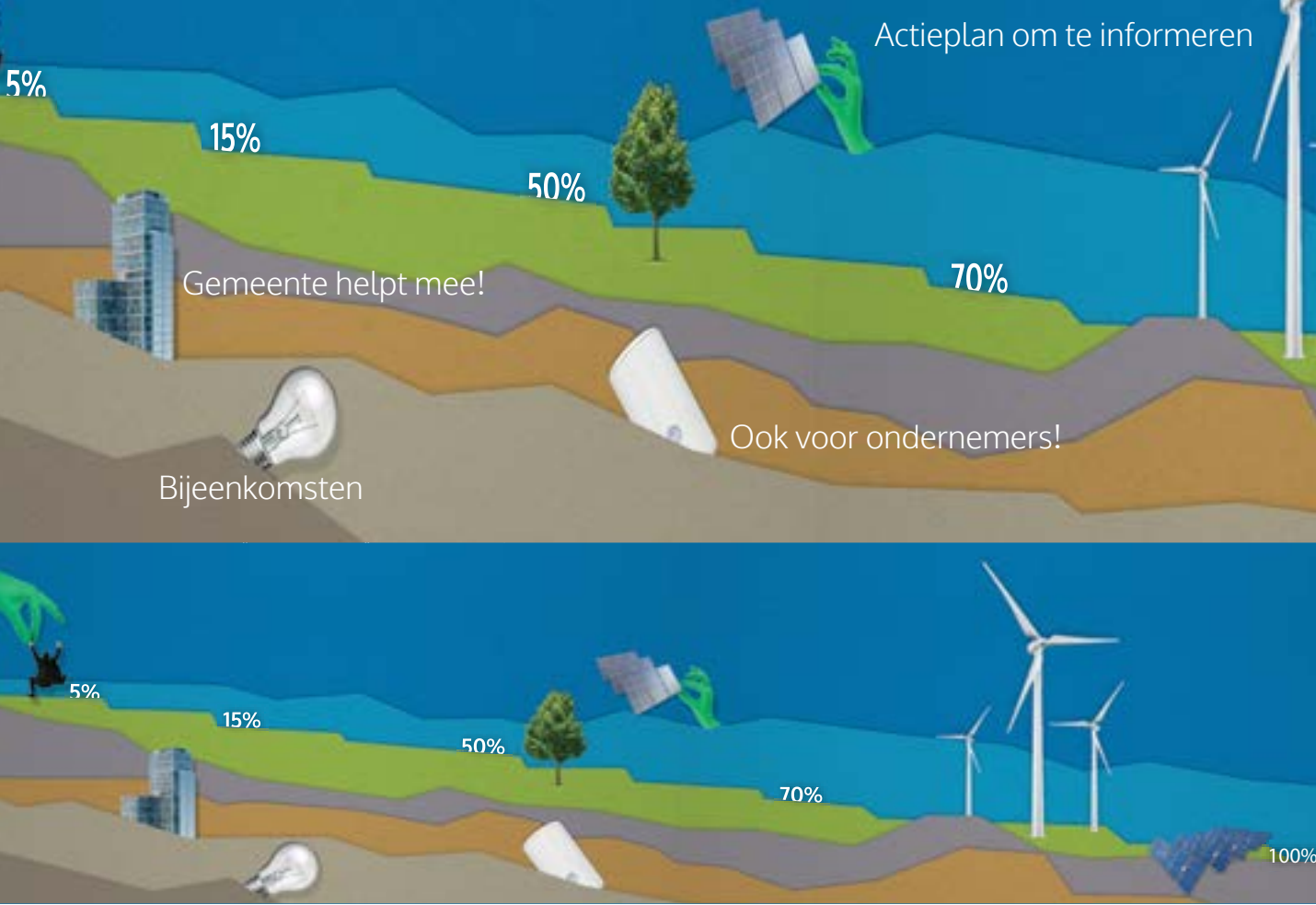
BAS Nederland Kees Kreugel, Gerco Visser, Jan-Jaap van Walchren

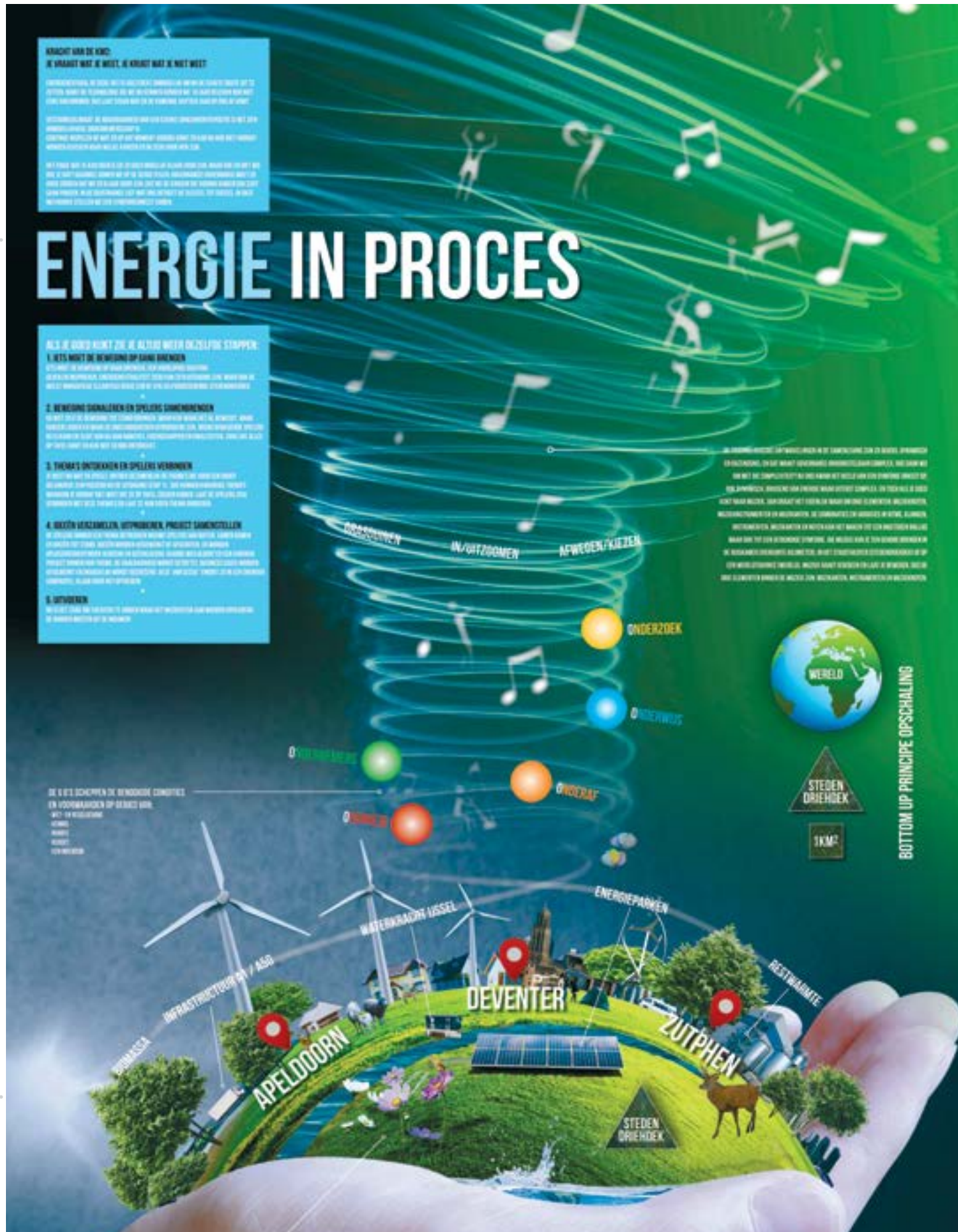
Op Weg naar Nul met een nieuwe kijk op energie

Wij geloven in onafhankelijkheid en daarom helpen wij jou in drie fases eigenaar te worden van jouw eigen duurzame energievoorziening: besparen, opwekken en participeren.

Voortrekker, u?

ENERGIE IN PROCES

Samenvatting door de inzender

DE KRACHT VAN DE KM²: JEVRAAGT WAT JE WEET, JE KRIJGT WAT JE NIET WEET

Energieneutraal en een concurrerend vestigingsklimaat binnen 15 jaar. Een forse uitdaging, die vraagt om creatieve oplossingen. Maar hoe speel je nú in op kansen en mogelijkheden, waarvan je het bestaan misschien nog niet kent? Ons antwoord daarop: governance. Je weet wat je vraagt aan de omgeving, maar je weet niet wat je krijgt. Daar zit de kracht. Ons governancemodel schept een klimaat waarin creativiteit en onverwachte oplossingen mogelijk zijn. Creativiteit kun je niet afdwingen, maar je kunt wel de juiste condities scheppen.

Ons muziekstuk is een proces met vijf stappen en neemt de vijf O's mee om in 2030 gezamenlijk energieneutraliteit te bereiken door bestaande kracht en energie te ontketen en samen te komen tot innovatieve en onverwachte oplossingen. De kracht van de km² vormt de essentie van onze methode. Dit zorgt voor draagkracht en intrinsieke motivatie. Trotse inwoners en ondernemers van de Stedendriehoek worden zo visitekaartjes voor de rest van Nederland, waardoor een stevige concurrentiekracht ontstaat.

We geven drie mogelijke toepassingen van de methode. De twee km² zijn voorbeelden van hoe de methode werkt bij zowel positieve energie als bij wrijvende krachten. De verschillende km² inspireren elkaar waardoor energieneutraliteit tot op regionaal niveau getild wordt.

De Stedendriehoek is een verzameling km²'s vol kracht, creativiteit en ambities. Dezelfde stappen zijn ook hier inzetbaar. Slimme combinaties op het niveau van de Stedendriehoek zorgen voor versterking op lokale en regionale schaal.

INZENDERS:
Antea Group Jeroen Officier, Johan Apperloo, Gijsbert Schuur, Marijke Embregts, Jesse Stammers (jvg), Berber Dedden (jvg), Vincent Smeets
Tertium Menno van der Veen
Saxion Hogeschool Huib Haccoû

jvg = jonge vakgenoot

Juryoordeel

Energie in proces focust op het sturingsmodel. Positief is dat men blijk geeft van kennis van actoren in de regio en verder kijkt dan het thema energie, door aandacht te geven aan afvalverwerking, toptalenten en een puntensysteem. De inzending blijft echter inhoudelijk achter en komt qua oplossing niet veel verder dan wat reeds in de prijsvraagopgave is meegegeven. Van de vijf processtappen die de inzending voorstelt, is de regio Stedendriehoek momenteel bij de vierde stap. Ook de notie dat de energieoplossing zich in de komende vijftien jaar vanzelf zal aandienen, is te passief en niet reëel: gezien de urgentie zal nu gewerkt moeten worden, met technieken die nu bekend en marktrijp zijn.

HANZESTAD ZUTPHEN STROOMT VOL ENERGIE

Juryoordeel

De culturele dimensie in het verhaal – de verbindende en aantrekkende werking van de historische Hanzesteden – biedt een wenkend perspectief. De inzending focust daarmee op verbetering van het recreatie- en vestigingsklimaat, met Zutphen als krachtig middelpunt, en is daarmee zowel qua locatie als qua thematiek eenzijdig uitgewerkt. Waterkracht wordt als enige energiebron genoemd, maar is niet gekwantificeerd. Andere voorbeelden bieden weinig oplossend vermogen voor het realiseren van energieneutraliteit en de andere opgaven in de regio.

Aansprekend idee: De aanwezige historische binnensteden, op het terrein van recreatie en vestigingsklimaat, benutten en betrekken bij oplossingen voor energietransitie.

Samenvatting door de inzender

De rode draad van onze inzending is: “Het transformeren van de energie in de stromende wateren langs en door Hanzestad Zutphen, naar zichtbare en tastbare energie in de stad” .

De Hanzestad Zutphen is ontstaan aan de IJssel en de Berkel. Beide rivieren hebben in belangrijke mate bijgedragen aan de economie van de stad en de regio: al in de middeleeuwen werd de kracht van de Berkel volop gebruikt in een enorm molencomplex met verschillende molens. De IJssel vormde de verbinding met andere Europese handelssteden. Onze inzending bouwt voort op deze historische betekenis van beide rivieren voor de stad. We hebben ons voor de inzending bewust beperkt tot het benutten van de energie uit water: “In der Beschränkung zeigt sich der Meister”. Een duidelijk statement met een aantal verschillende toepassingen van waterkracht, dat de stad letterlijk in beweging zet en verlicht en het is inspiratie voor Hanze partners om dit voorbeeld te volgen of andere duurzame energiebronnen te benutten. De voorbeelden laten zien dat verschillende verschijningsvormen mogelijk zijn die de stad ten goede komen op gebied van economische concurrentiekracht, duurzame energie, recreatie en aantrekkelijkheid. Het Nieuwe Hanzeverbond waarin de stad Zutphen vertegenwoordigd is, vormt een sterk netwerk om de transformatie van energie uit water naar zichtbare en tastbare energie regionaal en Europees uit te dragen

INZENDERS:
De Ruimte Advies André Oldenkamp
Veldhoven Architecten Silvester Veldhoven
Neerlandsvlak Hugo Brinkman
Waterschap Rijn en IJssel Marga Limbeek

Hanzestad Zutphen Stroomt vol energie

Kleinere tekst in de header

Het water drijft...
het drijft de handel...
de handel van onmeetbare
aantallen druppels;
kostbare splinters water vol energie.
Tastbaar en zichtbaar
voor wie er oog voor heeft.

Wat ooit was...

Text describing historical context

Wat nu is...

Text describing current context

Energie tastbaar en zichtbaar:

Watermolen in de IJssel

Text describing watermills in the IJssel

Watermolen in de Berkel

Text describing watermills in the Berkel

Grasland met watermolen

Text describing grassland with watermills

Stroomlijnvergelijk

Text describing streamlining comparison

Identiteit

Text describing identity

De profiel van het water

Text describing water profile

Wat gebeurt er met het water?

Text describing what happens to the water

Identiteit

Text describing identity

De profiel van het water

Text describing water profile

Wat gebeurt er met het water?

Text describing what happens to the water

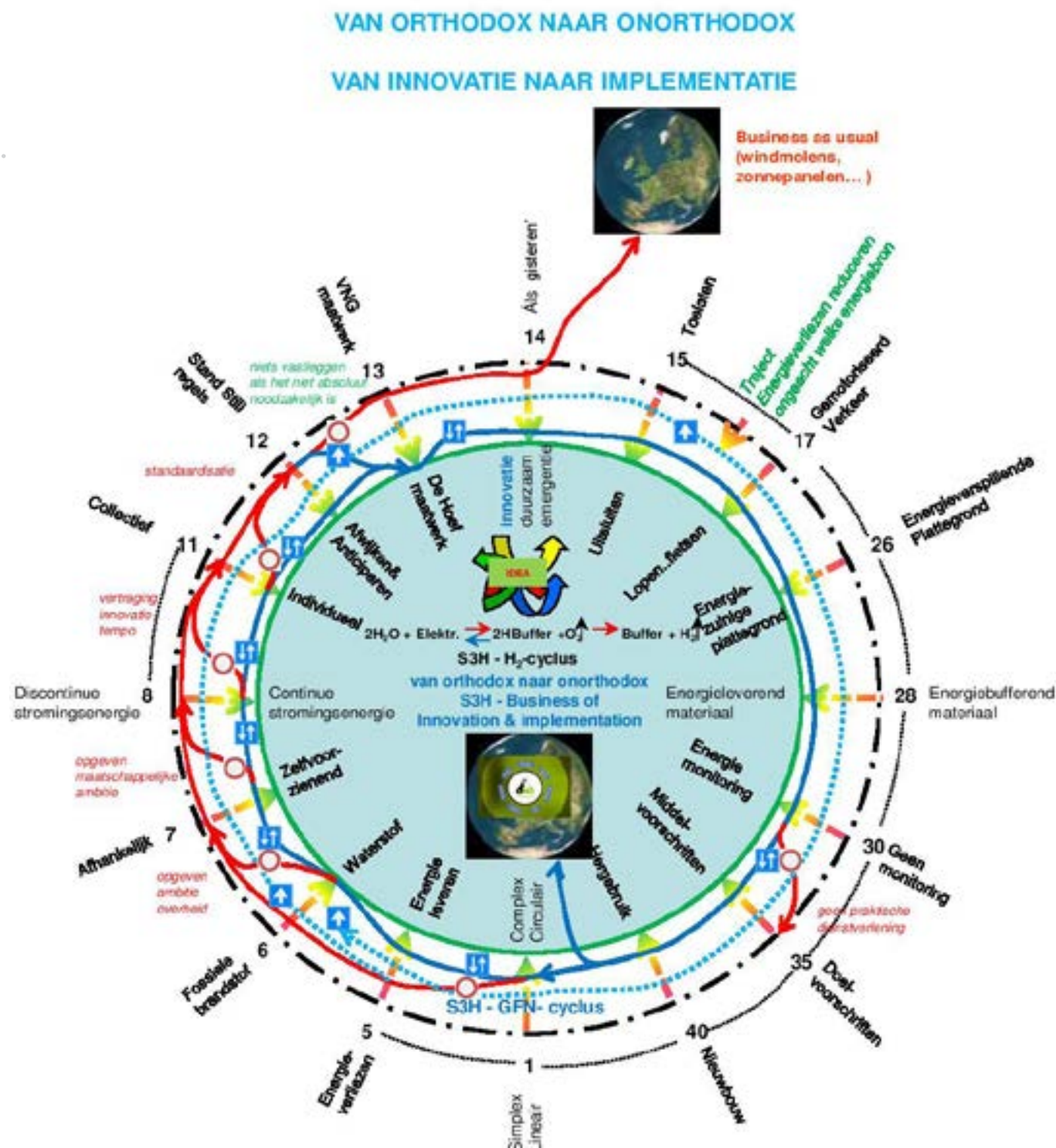
48

Juryoordeel

Een nature compatible, citroenzuurcyclusachtige, GFN-koers zal verder uitgewerkt moeten worden, daarbij rekening houdend met de S3H-eisen die gesteld worden aan aspecten die kunnen worden ondergebracht bij de S3H-kwaliteitthema's Plekken, Spanning en Stroom. S3H dient dan wel met onmiddellijke ingang de transitiebelemmerende 'ja maar'-bestemmingsplannen te herzien om te kunnen navigeren op de Bii-koersen.

De inzending biedt panelen met zeer complexe structuren: tien kantelpunten en veertig gradiënten die samen een circulaire beslis ladder vormen. Deze beslis ladder zou moeten leiden tot energietransitie. Hoewel zowel groene als rijpe concepten te herkennen zijn, acht de jury de gedachtegang als geheel te abstract en niet realistisch. Er wordt namelijk niet toegelicht hoe dit proces op geloofwaardige wijze tot besluiten zal leiden, hoe draagvlak bij verschillende actoren wordt verkregen of wat de kosten en baten zijn. Hoewel de koppeling met ruimte wordt genoemd, wordt deze niet concreet gemaakt. Ten slotte speelt – naast membraantechniek – waterstof een centrale rol in het concept van deze inzending. Helaas wordt hierbij amper ingegaan op aspecten zoals economische haalbaarheid, veiligheid en de opwekking van energie om waterstof te maken.

INZENDERS:
L. (Bert) Visscher

ORANJE ENERGIE

Juryoordeel

Deze inzending wil dat de regio Stedendriehoek de competitie aangaat met andere regio's. Door daarvoor een prijsvraag voor te stellen, kaatst zij eigenlijk de bal terug naar de Eo Wijers-stichting en de regio. Als initiatief dat dicht bij de burgers ligt en een soort IBA-achtige uitwerking voor de regio kan hebben, klinkt het idee aantrekkelijk. Er worden echter geen werkelijke oplossingen voor de opgave geschetst, noch ruimtelijk in beeld gebracht.

Aansprekend idee: Door competitie de energietransitie bij burgers onder de aandacht brengen.

Samenvatting door de inzender

DE ORANJE EEUW IS BEGONNEN!

We staan aan het begin van een nieuw tijdperk, aan de start van de Oranje Eeuw. Een tijd van overvloed. De natuur biedt het ons allemaal. Dit keer niet door onze overvloed van buiten ons land te halen, maar door zelf – en vooral samen – onze energiehuishouding helemaal schoon te maken. De zon geeft elk uur genoeg energie voor de hele wereld! Wat nou energietekort!

Oranje Energie is de versneller. Wij dagen burens, scholen, bedrijven, steden en regio's uit om elkaar uit te dagen over te stappen naar schone energie. Wij starten de 'positieve competitie' waarin bedrijven, collectieven, overheden, burens en bedrijven met elkaar een coöperatieve challenge aangaan om over te gaan naar schone en duurzame energie. Wij bouwen het podium waarop iedereen mee kan spelen. Een 'positieve wedstrijd' waarin 'iedereen wint'. Een school daagt een andere school uit wie het eerst op schone energie over is. We delen onze vorderingen en tussensuccessen worden gevierd. Wie heeft er binnen een jaar 10.000 kWh bespaard? Een regio daagt een andere regio uit. Metropoolregio Amsterdam daagt de Stedendriehoek en Kopenhagen uit.

Oranje Energie faciliteert het platform, de wedstrijdstructuur en het virtuele platform voor iedere 'club' die meedoet aan de uitdaging om over te gaan naar schone energie.

Wie zijn wij?

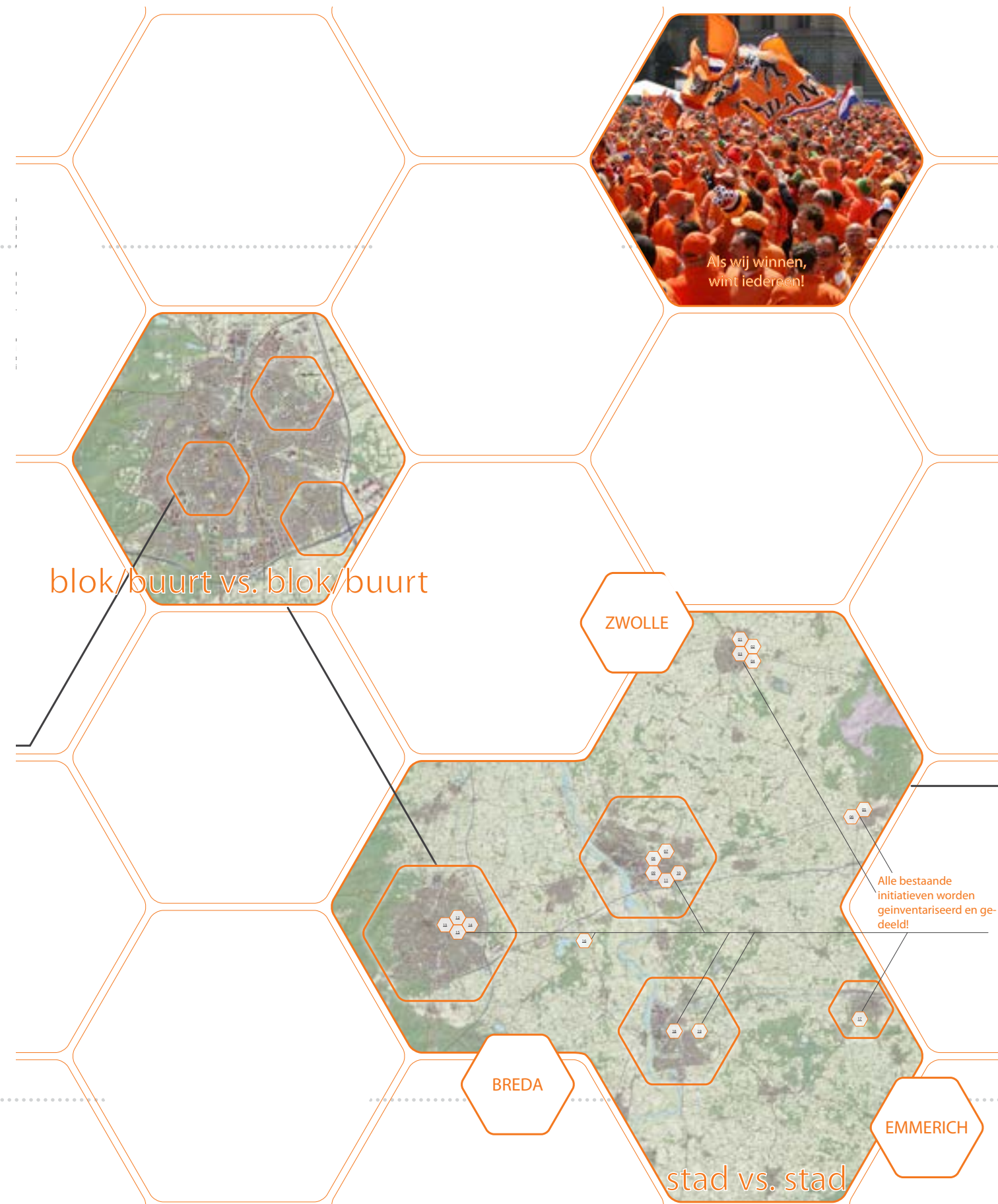
Oranje Energie is een snel groeiende groep van ondernemers, onderzoekers, bedrijven en overheid die de energietransitie versnellen.

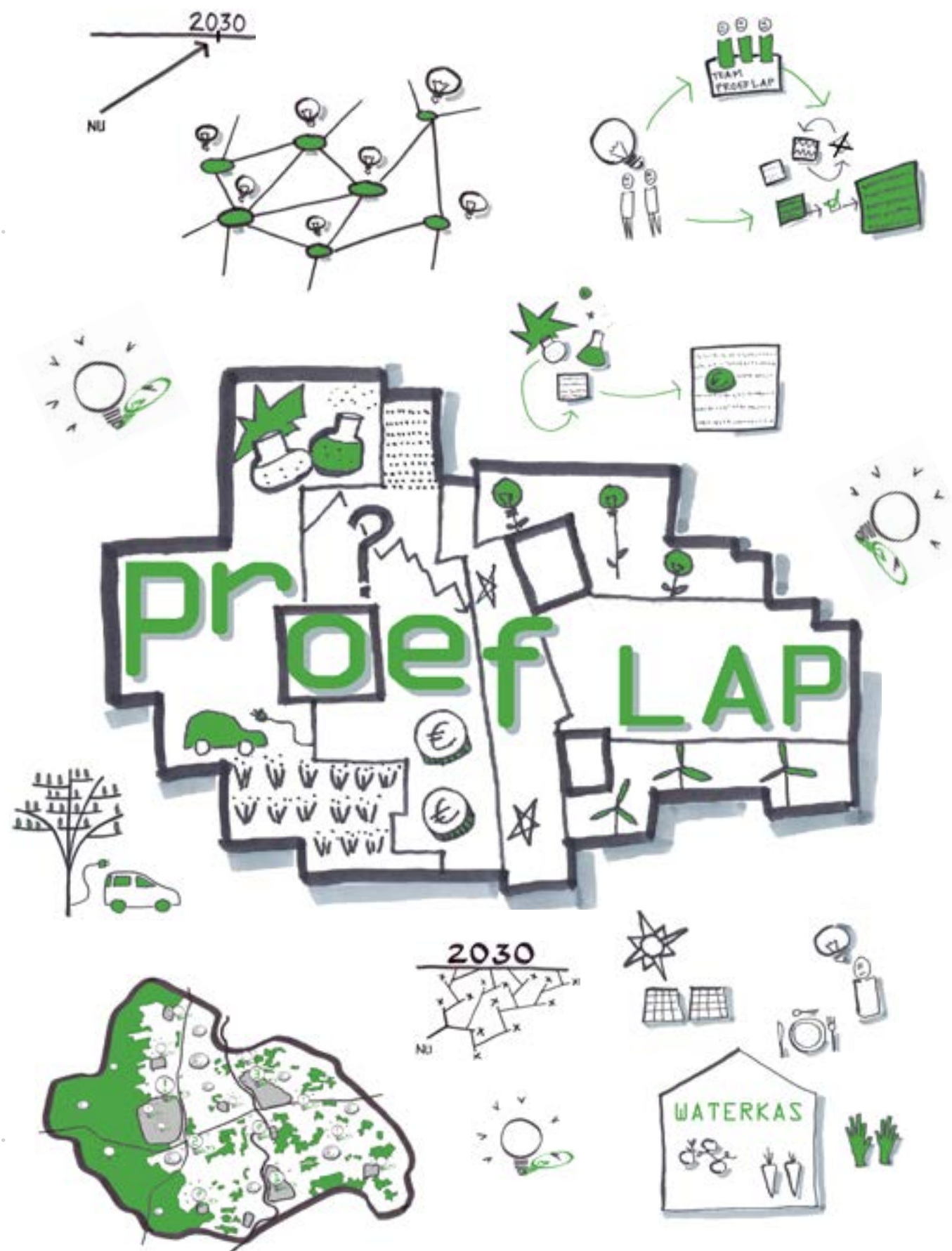
www.facebook.nl/OranjeEnergie

INZENDERS:

Pauline Westendorp
Arjan Luiten
Sasja de Valença (jvg)

jvg = jonge vakgenoot

PROEF LAP

Samenvatting door de inzender

De energieopgave voor de Stedendriehoek is complex en vraagt een andere aanpak dan we gewend zijn. We geloven dat we leven in een tijd waarin je niet meer toe kunt werken naar een vast omlijnd eindbeeld voor 2030. We staan aan de vooravond van een enorme innovatiegolf in de technologische productontwikkeling op het gebied van schone energie.

Deze inzending gaat daarom niet over de positionering van windmolens of zonnepaneel parken. Onze interpretatie van de opgave in de Stedendriehoek is dat het vooral een transitie, organisatie en innovatie vraagstuk is. Namelijk hoe organiseren we ons in deze tijden van transitie op een manier die waarde toevoegt en innovatie versnelt?

De vraag: hoe kunnen we toewerken naar een duurzame, energie neutrale Stedendriehoek waarin we inspelen op een toekomst die zich gaandeweg ontvouwt en waarin innovatieruimte is? En: hoe organiseren we het, hoe kunnen we dat proces ondersteunen en versnellen, met alle actoren?

Zowel in de bebouwde gebieden als in het landelijk gebied zijn er lege plekken die wachten op invulling. Wij willen deze ruimtes in transitie (tijdelijk) gebruiken als 'experimenteeruimte'. Proeflapjes waarop innovators de mogelijkheid krijgen om te ontwikkelen, uit te proberen, te leren en opnieuw te beginnen.

We verbinden locaties aan initiatieven, en initiatieven weer aan burgers. Zo creëren we draagvlak en stimuleren we naast bewustwording ook milieu- en klimaatverantwoord gedrag in de directe woonomgeving. Op deze wijze voegen we economische, sociale, ruimtelijke en maatschappelijke waarde toe. De Stedendriehoek krijgt een aanzuigende werking op innovators op zoek naar ruimte.

Juryoordeel

De inzending Proef LAP is prettig vormgegeven en heeft een goed leesbare toelichting. Centraal staan experimenten die kunnen helpen om in vijftien jaar tot een andere, duurzame en vooral kleinschalige inrichting te komen, waarbij vrijkomende landbouwgrond te baat wordt gemaakt. Daarmee dreigt echter willekeurige ontwikkeling in plaats van bewuste sturing, waarbij de inzending wat betreft het achterliggende sturingsmodel – dat bijvoorbeeld onder meer zal moeten zorgdragen voor mislukte experimenten en van de noodzakelijke financiële middelen – op de vlakte blijft. Daarnaast constateert de jury dat de regio Stedendriehoek al geruime tijd in de experimenteerfase zit en er nu behoefte is aan een structurele bijdrage die kwantitatief een verschil maakt.

INZENDERS:

Manoesjka Manoesjka Snijders
Verhalensmederij Pamela van den Berg
Buro Bent Christiaan Logtenberg
Loetjoe Fanny Claassen
Architecten_Lab Marc Harmsen
Cissonius Rob Ogink
Agroplan Lara de Graaf

VAN STEDENDRIEHOEK NAAR CIRCULAIR SYSTEEM

Juryoordeel

Op basis van de ecologische en landschappelijke ondergrond wordt een nieuw energielandschap met nieuwe woonmilieus voorgesteld. Daarbij zet de inzending in op kleinschalige initiatieven, zoals wonen in de uiterwaarden met biovergisting als energiebron (hoewel betwijfeld kan worden of dit past binnen de regels van Rijkswaterstaat) en wonen op leegstaande boerenerven als woon-zorgcombinatie. De inzending kent echter te weinig samenhang en vernieuwend karakter, waarbij doorrekeningen bij de geboden oplossingen ontbreken.

Aansprekend idee: Het creëren van op energie-transitie gebaseerde nieuwe woonmilieus.

Samenvatting door de inzender

Dit plan brengt balans in alle grondstof stromen. De belangrijkste stroom is die van het water, de basis van al het leven. Dit plan neemt daarom niet de stedendriehoek als uitgangspunt, maar het gehele stroomgebied van de IJssel.

De IJssel en de beken die haar voeden, moeten schoon zijn en een goede watervoering kunnen garanderen. Hiervoor zijn de waterzuigers op de hogere bosrijke delen die in tijden van water en energie piekoverschotten gevuld worden en zo een energie en waterreserve vormen. Het energie overschot ontstaat door de grote windmolen- en zonnepaneelparken in het gebied. De rivier, de beken en de weteringen vormen zo een netwerk van schone blauwgroene aders rijk aan biodiversiteit.

Binnen dit netwerk wordt een agrarisch woon- en werklandschap opgespannen met diverse gezichten.

Ten eerste, een hoogwaardige, technologische industrie waarbij de grootschalige landbouw als economische / ecologische motor dient voor de biobased circulaire economie. De gekweekte producten worden verwerkt middels een cascadering van het productieproces. Dit zorgt voor een optimaal gebruik van alle natuurlijke grondstoffen. Het restafval is voeding voor de biogasvergisters in het gebied, die naast energie daarmee ook weer meststoffen voor de gewassen produceren.

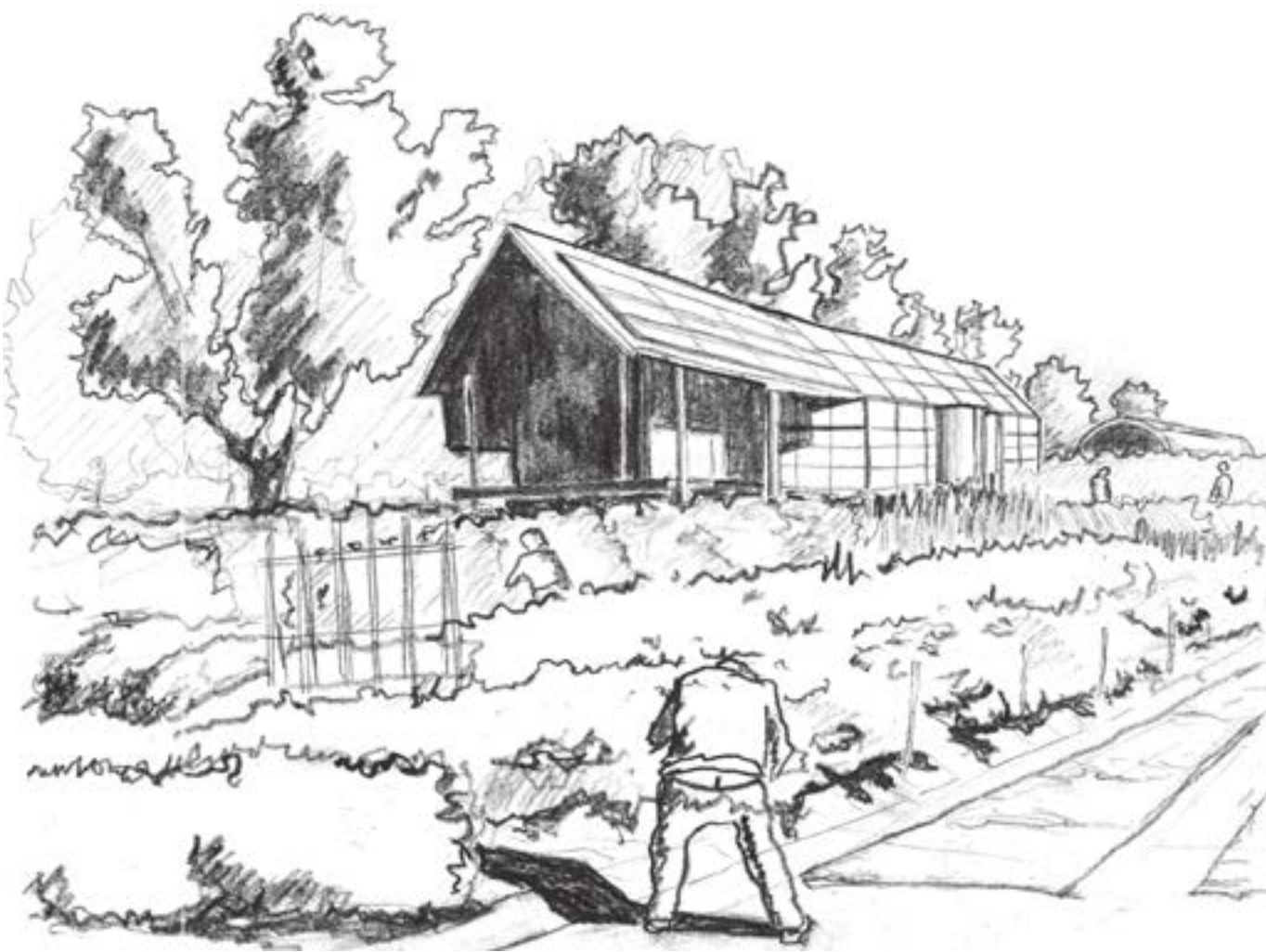
Ten tweede, het arcadië, waar mensen zich verenigen in coöperaties die investeren in de windmolen- en zonnepaneelparken. Met de opbrengsten is het mogelijk de leeg gekomen agrarische panden te betrekken en vanuit de coöperatie zorg, scholing en een zinvolle oude dagbesteding te creëren.

Ten derde, autarkisch wonen in de uiterwaarden, waarbij de vestiging zorgt voor extra waterbuffering.

Leve de biogasvergister!

INZENDERS:
SCHEP.NU/TU Delft Frits van Loon
Akke Bink Landscape Akke Bink
Teake Bouma
Trudy van Es
Buro V-Eld Berrie van Elderen
Royal Haskoning Liesbeth Schipper
TU Delft Nico Tillie m.m.v. Michiel Pouderoijen

CHINAMPA AAN DE IJSSEL

ONTWIKKELING IN DE TIJD

VERDRAAID!NUL

Samenvatting door de inzender

Het concept verdraaid!NUL focust op maatschappelijk draagvlak voor de transitie. Fun, beleving en zichtbaarheid zijn de kernwoorden. Het beschouwt de gehele Regio Stedendriehoek als één openlucht museum of een tentoonstellingspark. De specifieke kenmerken daarvan zijn vertaald naar een energie omgeving. Het concept kan als een sausje over de al bestaande agenda's heen worden gegoten. De Plattegrond met wat er te bekijken en te doen is, is als heuse pretpark variant toegevoegd.

Marketing is gericht op bezoekers uit de regio en bezoekers van buiten. Het concept heeft een eigen organisatie, maar er is veel ruimte en flexibiliteit voor inbreng van bijvoorbeeld lokale energiecoöperaties.

Belangrijke onderdelen zijn de koppeling van de fysieke omgeving met internet. Naast de functie van het informeren kan interactieve experience voor de gebruiker met games worden toegevoegd. Jongeren haken af als dit ontbreekt. Ook kan via het internet met crowdsourcing open innovatie worden versterkt. Als laatste is de brug met de verbindende dienstverlening via internet essentieel voor het realiseren van een energie neutrale regio.

De Vriendenclub van verdraaid!NUL hoort er natuurlijk ook bij. Zowel bedrijven als particulieren zijn lid. De leden voelen zich betrokken bij het concept en investeren in het geheel. Door het bundelen van projecten worden risico's uitgesmeerd en wordt financiering aantrekkelijker. Omdat verdraaid!NUL een sterk aansprekend verhaal kan presenteren over de gehele Regio Stedendriehoek is ook dit crowdfunding element gegarandeerd.

Het concept kan eenvoudig worden uitgebreid naar afvalNUL en sluit dan nog sterker aan bij de ambities van de Cleantech Regio.

Juryoordeel

De inzending heeft haar pijlen gericht op onder meer marketing en publieksbereik, waarbij de inzending “de gehele regio Stedendriehoek als één openluchtmuseum of een tentoonstellingspark” beschouwt. De jury acht een dergelijk educatief pretpark op kleine, gecombineerde schaal aardig, maar voor een regio waar gewoond en gewerkt wordt, niet haalbaar of wenselijk. De verschillende ideeën zijn weinig vernieuwend, niet technisch uitgewerkt en vormen grosso modo een te kleine contributie aan de ambitie van energieneutraliteit. Ook ontbreekt een visie op de ruimtelijke samenhang.

plattegrond

Legenda

Overstappen op energieneutraal transport	Warmtekoude uit de bodem	Gesloten keten vereenvoudigt met transportreductie
Visie met windturbines	Biowarmte	Tak en toghout oogel
NUL-shop	Dakstroom met nokwindturbines Ridgeliade	Doen
Kijken	Kribben en stuw met Oryon watermolens	Down to zero, doneer energie van je fiets in oud kantoorpand
Huizen met warme jas van (biobased) materiaal = CO2 opslag	Openbaar groen met electrolitischeproductie Plant-e	Energie in waterbasin laden met pomp en gratis zwemmen
Warme monumenten met Bluedec aerogel	Sky Wind Turbine van Goconcepts	Dance for energy
Douchen met industriële warmte	Grootsehalige zoutbatterij	
Verwarming uit het koelvak van de supermarkt	Spullenrolonde met stadstransport	

INZENDERS:

De Klik Martine Groenewegen, Stern Hutjes (jvg)

jvg = jonge vakgenoot

Juryoordeel

De inzending zet vooral in op zonne-energie, via panelen of boilers of indirect via biobrandstof. Het essay is goed geschreven, maar neigt naar een geloofsovertuiging. Na een moeilijk te interpreteren eerste paneel volgen op het tweede paneel vijftien redelijk concrete aangrijpingspunten, die een goed overzicht van bruikbare opties presenteren, zonder innovatief of revolutionair te zijn. Bewijslast in de vorm van berekeningen, of koppelingen aan andere vormen van energieopwekking en -opslag hadden een goede aanvulling gevormd. Daarbij komt dat het onduidelijk is welke ruimtelijke implicaties er zijn, of anderzijds, hoe het landschap de sleutel kan vormen voor de transitie op basis van de voorgestelde oplossingsrichtingen.

ZONOOGST

Samenvatting door de inzender

Energietransities zijn niet nieuw. We hebben er ervaring mee. Niets nieuws onder de zon. Telkens veranderde de organisatie, productie én verschijningsvorm van het (energie)landschap ingrijpend. Ook was energieproductie lange tijd een zichtbaar onderdeel van het dagelijks leven. Het leverde werk. Men was trots.

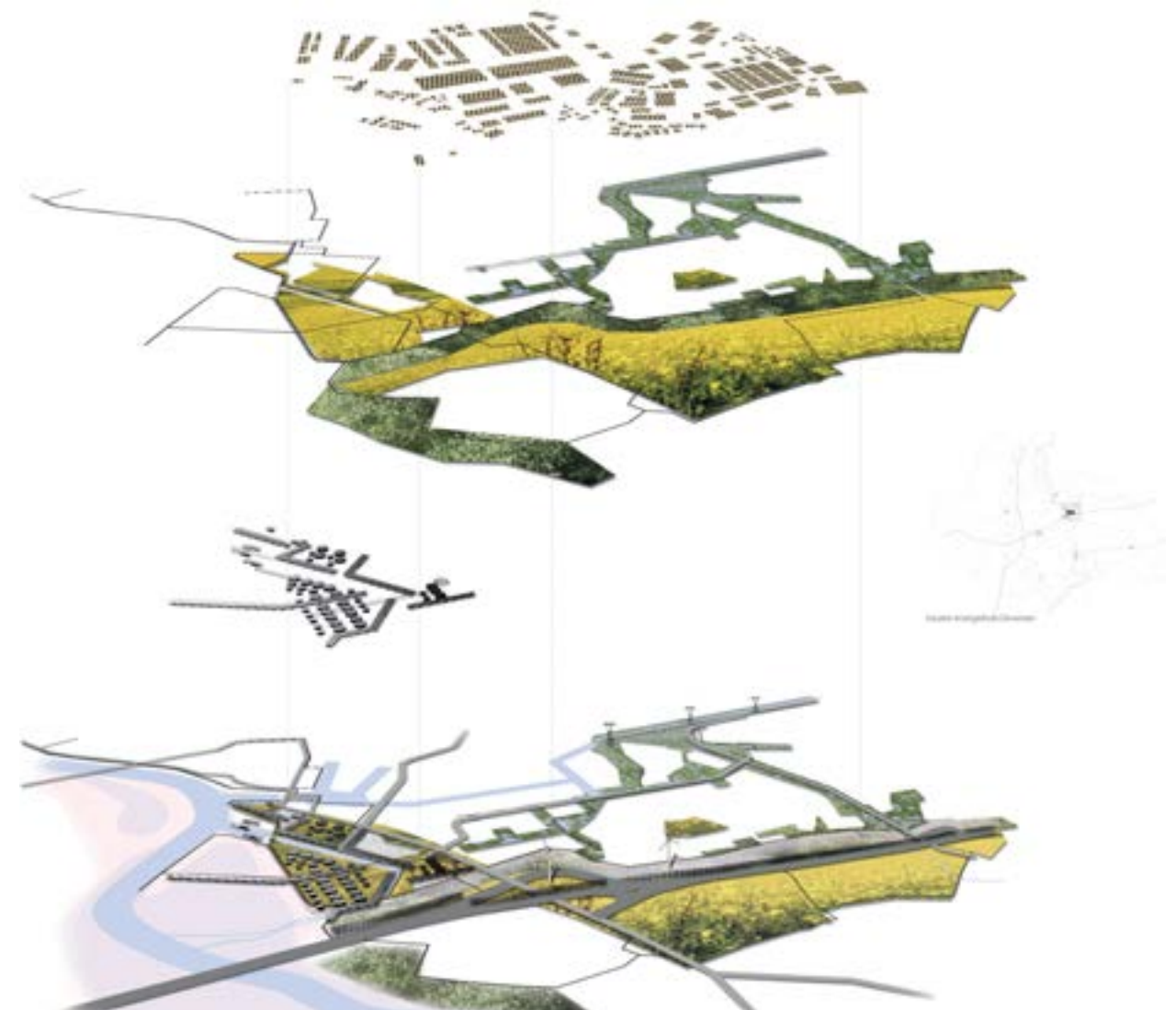
Energie is anoniem geworden. De trots is verdwenen. Energie is er altijd en kost geen moeite. Het raakt ons niet. Energieneutraliteit in 2030 vraagt een enorme fysieke en mentale verandering in de wijze van energieproductie en -organisatie. Historische transities geven ons inzicht en vertrouwen. Het laat zien dat wij het samen kunnen DOEN.

Mensen worden blij van de zon. De energie die de aarde bereikt is 9000 maal groter dan de energiebehoefte. Een enorm potentieel! ZONOOGST gebruikt die symbolische kracht en energiestroom. ZONOOGST keert de energiestromen volledig om. De werkwoorden stimuleren, produceren, innoveren, beheren en cascaderen zijn essentieel. Ze versterken elkaar en vormen een netwerk! We are proud to be in charge!

ZONOOGST inspireert en laat ons zien dat wij samen de transitie voor elkaar krijgen. We oogsten de zon houden het dichtbij. Het raakt ons weer. We worden er blij en vrolijk van. Het geeft ons vrijheid en onafhankelijkheid. We bouwen samen aan nieuwe sociale energierelaties. Energie die wij niet gebruiken slaan wij zorgvuldig en slim op. Voor later. We gebruiken het voor mooie producten. We creëren samen duurzame werkgelegenheid. Het landschap wordt verrijkt met routes die energiestromen zichtbaar en mooi maken. Het wordt weer onderdeel van ons dagelijks leven. We zijn weer trots!

INZENDERS:
Odin Landschapsontwerpers Ramon Postma MLA, Gerdien Smit, Simon Marsman (jvg)

jvg = jonge vakgenoot

De inzendingen voor deze prijsvraag zijn in juli en augustus 2015 tentoongesteld op verschillende locaties in de Stedendriehoek. De eerste tentoonstelling werd op 2 juli geopend in het gemeentehuis van Lochem. (Foto Gea Laar.)

BETROKKENEN BIJ DE ORGANISATIE VAN DE PRIJSVRAAG

Jury
Voorzitter: Co Verdaas, verkenner implementatie Omgevingswet, adviseur bij Wageningen UR en Over Morgen
Bert Boerman, gedeputeerde Overijssel
Rients Dijkstra, lid van het College van Rijksadviseurs, directeur Maxwan Architects and Urbanists
Bert Groenewoudt, onderzoeker historisch landschap, Rijksdienst Cultureel Erfgoed
Anton van Hoorn, expert energie en ruimte van het Planbureau voor de Leefomgeving
Miranda Reitsma, directeur Reitsma Urban Planning
Aart Roos, CEO Koninklijke Auping
Henk Siepel, bestuurslid Gelderse Milieufederatie, hoogleraar aan Wageningen UR en Radboud Universiteit
Hans Tijl, directeur Ruimtelijke Ontwikkeling, Ministerie van Infrastructuur en Milieu
Robin Wientjes, student milieukunde met bijzondere interesse in ruimtelijke vraagstukken, Saxion Hogeschool Deventer
Jan de Wit, lector Duurzame Energievoorziening, Saxion Hogeschool

Jurysecretariaat
Kees van Dam
Renée de Waal

Opstellers quick scan: Faculteit Ruimtelijke Wetenschappen, Rijksuniversiteit Groningen
Terry van Dijk
Wendy Tan
Kitty Gugerell

Betrokkenen vanuit de regio Stedendriehoek
Sebastiaan van ’t Erve, burgemeester Lochem (‘vaandeldrager’)
Andries Heidema, burgemeester Deventer

Paul Blankman, gemeente Brummen
Paul van Dommelen, regio Stedendriehoek
Arjan Groen, gemeente Zutphen
Arno Groenendijk, Strategische Board
Huub Hooiveld, gemeente Apeldoorn
Gerardy Hulsbergen, regio Stedendriehoek
Gert Jan Koele, regio Stedendriehoek
Elbert van der Linden, provincie Gelderland
Xandra van Lipzig, gemeente Apeldoorn
Doesjka Majdandzic, gemeente Apeldoorn
Mark Mobach, gemeente Lochem
André Niens, provincie Gelderland
Miriam Octávio-Jansen, gemeente Deventer
Tjitske Osinga, gemeente Lochem
Janneke Panneman, regio Stedendriehoek
Pieter van der Ploeg, Alliander
Henk Posthuma, gemeente Epe
Ron Sint Nicolaas, gemeente Deventer
Gea Rooks, provincie Overijssel
Hanneke Spiertz, provincie Overijssel
Linda Sprikkelman, gemeente Brummen

Marleen van ’t Veer, regio Stedendriehoek
Lidy Vissinga, Alliander
Gulay Yildirim-Gul, regio Stedendriehoek

Ondersteuners van de regio Stedendriehoek vanuit de Eo Wijers-stichting
Chaja Heyning
Dienke van der Werf-Zijlstra

Het Bureau van de Eo Wijers-stichting
Rien van den Berg
Albert van Hattum
Chaja Heyning
Jos Lambrechtsen
Frans de Nooij
Dienke van der Werf-Zijlstra

Het secretariaat van de Eo Wijers-stichting
Teun van den Ende, coördinator
Wendy van Schie, secretariaat

Het bestuur van de Eo Wijers-stichting
Hans Leeftang, voorzitter
Andries Bouma
Ronald Löhr
Pieter Maessen
Corné Paris

DE EO WIJERS-STICHTING EN DE PRIJSVRAGEN

De Eo Wijers-stichting is in 1985 opgericht met het doel een bijdrage te leveren aan de verbetering van de ruimtelijke kwaliteit van Nederland op bovenlokaal schaalniveau. Daartoe steunt de stichting opdrachtgevers, in de publieke en de private sfeer, die zich over bestuurlijke grenzen heen inzetten voor concrete projecten en programma's die ruimtelijke kwaliteit beogen te bereiken.

Het belangrijkste middel om de doelstelling te bereiken, is het organiseren van prijsvragen gericht op het maken van regionale ontwerpen én op de daadwerkelijke uitvoering daarvan. Inmiddels zijn tien prijsvragen georganiseerd. De reeksen van inzendingen gaven om de drie jaar een beeld van het ontwerpen op bovenlokaal schaalniveau.

Verschillende van de in totaal meer dan 275 prijsvraaginzendingen hebben een concrete doorwerking in overheidsbeleid gehad. Soms werd direct aangesloten bij de praktijk van de uitvoering van het ruimtelijk beleid, soms was de prijsvraaginzending een eye opener die de uitgangspunten van het overheidsbeleid met succes ter discussie stelde.

Verschillende regio's werden in de afgelopen jaren onder verschillende noemers aangedaan:

1985: Nederland Rivierenland (Rivierengebied Rijn, IJssel en Maas). De winnende inzending Plan Ooievaar leidde o.a. tot het grensoverschrijdende natuurproject De Gelderse Poort.

1989: Stad en Land op de Helling (Maastricht-Aken-Luik)

1991: Het Stromende Stadsgewest (regio Breda)

1995: Inside Randstad Holland (Randstad-Groene Hart)

1998: Wie is er bang voor het lege programma? (Noord-Nederland)

2001: Grenzeloze beweging (Utrecht-Oberhausen)

In **2004** heeft de stichting een nieuwe inhoud gegeven aan haar oorspronkelijke doelstelling. Het bestuur vond dat de bovenlokale ontwerpogave in Nederland goed tot ontwikkeling was gekomen. Nu ging het erom de ontwerpogaven zo te organiseren

dat uitvoering vanzelfsprekend zou worden. Daarom besloot de stichting de koppeling van planvorming en uitvoering tot nieuw onderdeel van de Eo Wijers-aanpak te maken. Dit sloot aan op de inmiddels veranderde sturingsfilosofie voor ruimtelijke ontwikkeling in Nederland, waarin gebiedsontwikkeling, decentralisatie en uitvoering centraal staan.

2006-2007: ...tegen de stroom in en met de stroom mee (Beerze-Reusel en IJmeer)

2008-2009: Buiten in de Randstad: Deltapoort (Dordrecht-Rotterdam) en Vechtstreek

2011-2012: Nieuwe energie voor de Veenkoloniën, op zoek naar regionale comfortzones

De geschiedenis en resultaten tot 2008 zijn uitgebreid beschreven in een publicatie die Jannemarie de Jonge in opdracht van de Eo Wijers-stichting maakte: Een kwart eeuw Eo Wijers-stichting. Ontwerpprijsvraag als katalysator voor gebiedsontwikkeling, 2008.

Dankwoord

De Eo Wijers-stichting dankt de overheden (provincies en rijk) en het Stimuleringsfonds Creatieve Industrie voor hun financiële steun, evenals Henk Janssen en Gerda Beijer van het Cleantech Center in Zutphen voor de gastvrije ontvangst in de 'Broodfabriek' en de heerlijke lunches.

Colofon

Dit juryrapport is een uitgave van de Eo Wijers-stichting.

Secretariaat jury, tekst en redactie:

Kees van Dam en Renée de Waal

Advies en teksten: Chaja Heyning en

Dienke van der Werf-Zijlstra

Eindredactie juryrapport:

Pieter Maessen

Beeld: Rob Niemantsverdriet, in

opdracht van de Eo Wijers-stichting

Overige fotografie: Gea Laar (foto opening tentoonstelling),

Rob Voss (fotografie prijsuitreiking)

Vormgeving: Bestwerk.nl, Deventer

Contact

Eo Wijers-stichting

p/a Platform 31

t.a.v. Wendy van Schie

Postbus 30833

2500 GV Den Haag

eowijers@eowijers.nl

www.eowijers.nl

Wie was Eo Wijers?

Prof. ir. Leonard Wijers (1924-1982) was als hoogleraar in Delft en als directeur van de Rijksplanologische Dienst tot

1982 een belangrijk inspirator van het ruimtelijk ontwerpen op het bovenlokale schaalniveau. In een tijd dat veel ontwerpers verstrikt leken te raken in de bestuurlijke en juridische complexiteit van de ruimtelijke ordening, propageerde hij de kwaliteit van de vorm. Wijers pleitte niet alleen voor kwaliteit van een ruimtelijke ordening van het meetbare, maar ook voor karakter en uitstraling van de ruimte. Wijers' ideeën vormen een blijvende bron van inspiratie voor de verdere ontwikkeling van het ruimtelijk beleid in Nederland.

Eo Wijers

Eo Wijers-stichting - voor ruimtelijke kwaliteit in de regio